

POVSTÁNÍ Z POKLEKU.

Pražské bohoslužby v šedesátých letech 20. století I.

Zora Procházková & Jan David

Zdeněk R. Nešpor (ed.)

Sociologický ústav AV ČR, Praha

Getting Up from the Knees. Religious Services in Prague in the 1960s I.

Abstract: This text provides an academic edition of the exceptional source representing (records from) observations of services in Prague Christian churches in the mid-1960s, supplemented with a contextualizing introduction and historical-religious footnotes by the editor. The specificity of the material is that the original source takes the form of (commented) participatory observation, it is very open, and at the same time, it contains material from (almost) all existing churches and religious societies, respectively individual parishes, congregations, and places of worship in the city of Prague. Due to its length, the edition is divided into several parts; in this first part, it includes communities and services of the Unity of Brethren (Církev bratrská), the Slovak Lutheran Church (Slovenská evanjelická cirkev a.v.), the Religious Society of Czechoslovak Unitarians (Náboženská společnost československých unitářů), the Open Brethren (Křesťanské sbory), the Brotherhood of Baptists (Bratrská společnost baptistů), the Seventh-day Adventist Church (Církev adventistů sedmého dne), the Orthodox Church (Pravoslavná církev), the Evangelical Methodist Church (Evangelická církev metodistů), and the Free Reformed Church (Církev bratrská, then Jednota českobratrská).

Keywords: *Czechoslovakia – religion; modern religion; religion under communism; Prague; anthropology of religion; worship*

* Edice vznikla v rámci projektu GA ČR, reg. č. 21-01429S, a s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace, RVO č. 68378025; editor za tuto podporu děkuje.

Ačkoli kořeny českého odcírkvenění leží v hlubší minulosti (Nešpor a kol. 2010; Balík a kol. 2015), těžkou ránu tradiční i nové religiozité zasadil explicitně protináboženský komunistický režim, a to jak přímým proticírkevním tlakem, tak omezováním náboženského života a výchovy (Hamplová 2001; Václavík 2010: 93–129). „Oteplení“, ke kterému došlo ve druhé polovině šedesátých let, bylo pro církve a věřící příležitostí k nadechnutí, snahou o vnitřní obrodu a recepci aktuálních světových trendů náboženského vývoje, pokusem o zlepšení vztahů mezi ideovými konkurenty i mezi církvemi a orgány státního dozoru (Landa, Mervart a kol. 2017). Stalo se „povstáním z pokleku“, asertivním sebezpomenutím religiozity jako nezczizitelné lidské potřeby, stejně jako prostředkem zvýznamnění role laiků v církvích a náboženském životě, protože to často byli právě oni, kdo víc než profesionální duchovní nebo dokonce ustrašení oficiální představitelé církví toto povstání vyvolali a (pro)vedli. Tyto naděje naneštěstí vyzněly namnoze naprázdno. „Obrodný proces“, včetně změněného kurzu státní náboženské politiky, skončil velmi záhy pod knutou tzv. normalizace a výraznější změny se nedokázaly – dílem samozřejmě proto, že jim v tom bylo bráněno – prosadit ani v církevním provozu a v náboženském životě. Devalvace religiozity a celospolečenské odcírkvenění dále pokračovaly (Nešporová – Nešpor 2009). Přesto – nebo právě proto – je dobré připomínat si tento záchvěv svobody, dobře míněná a hluboce prožívaná snaha o obnovu a prohloubení náboženského života, toto povstání z pokleku.

Touto edicí chceme současně vstoupit na obvykle obtížně dostupné pole historické antropologie náboženství (Dressel 1996; van Dülmen 2002). Zatímco institucionální formy a projevy náboženského života minulosti, jeho textové inspirace, artefakty i vnější regulace jsou alespoň částečně dostupné prostřednictvím dochovaných písemných i jiných pramenů, samotná religiozita namnoze „proklouzává mezi prsty“. „Zápisy o ‚normální‘ náboženské praxi ... chybí“ (van Dülmen 2002: 62). To podstatné se ztrácí, jenom obtížně a prostřednictvím sotva hmatatelných stop rekonstruujeme někdejší obsahy, a tím spíš subjektivní prožívání. V případě minulosti relativně nedávné se sice někdy můžeme opřít o orálněhistorický materiál, avšak to s sebou nese zase jiná metodologická rizika a omezení (Vaněk 2004), a zdaleka to není možné vždy. Pramenů, které by dokázaly plasticky zobrazit náboženský život minulosti – nebo alespoň poskytnout obraz tehdejších bohoslužeb, které zajisté byly jen jeho částí – je doslova jako šafránu. Tím spíš, jedná-li se o období vůči religiozité nenávislného komunistického režimu.

Pomineme-li obsah kázání, jejichž „dotažená“, ideální podoba bývala v konkrétních případech zaznamenávána a někdy i šířena dávno před vynálezem knihtisku, a tím spíš jeho prostřednictvím, nejsou záznamy skutečné podoby bohoslužeb příliš četné. Setkáváme se s nimi v denících, dopisech, případně i v pamětech a podobných pramenech, ovšem spíše náhodně, často jen útržkovitě a samozřejmě jenom z prostředí, v němž se autor standardně pohyboval. Výjimky, třeba v podobě záznamů o průběhu bohoslužeb z pera tajného agenta, sice existují, ale je jich opravdu minimálně (z českého prostředí například systematické sledování pražského reformovaného kazatele B. V. Košuta v polovině 19. století; Lukášek 1937: 7–103), nehledě ke zkreslením způsobeným zvláštním charakterem informačního zdroje. Podobně jako v případě mimoevropských pozorování prvních misionářů, ačkoli i s tímto typem pramenů – a mnohdy právě jen s ním – se sociální antropologové a etnohistorikové musí spokojovat (srov. Pye 1989).

V případě této edice jsme v mnohonásobně lepší situaci. Souhrou náhod a osobního zaujetí vznikl a dochoval se doslova unikátní pramen, kriticky, a přitom pozitivně a současně komparativně popisující bohoslužby všech pražských křesťanských církví mezi roky 1965–67. Zúčastněné pozorování, pro které mám velké pochopení již proto, že jsem se o čtvrtstoletí později sám pokoušel o něco velmi podobného (ovšem bez hmatatelného výsledku), podnikli dva mladí lidé, metodistka Zora Procházková a (tehdy) římský katolík Jan David. „Motivem byl jednak zájem, jednak snaha najít církev (sbor), kde bychom zakotvili, jednak radost, že děláme něco společně.“ Šťastná náhoda, respektive pozitivní vnější reakce pak způsobily, že nezůstalo jen u soukromého zájmu a osobních poznámek: pár se svěřil baptistickému kazateli Jiřímu Šperlovi, který měl sám zkušenosti s metodistickou, bratrskou i baptistickou spiritualitou, s „občanským“ životem bez státního souhlasu k duchovenské činnosti i nuceným odchodem na Slovensko, kde jedině mohl duchovně působit. Šperl byl nadšen a autory přesvědčil, „že takový laický pohled na bohoslužby bude poučný pro každého duchovního“. Výsledkem se každopádně stal třísetstránkový rukopis *Povstání z pokleku*, obsahující přehled všech míst a časů konání bohoslužeb v hlavním městě, doplněný o fotografie svatostánek (s. 9–47), osobní poznámky z navštívených bohoslužeb spolu s informacemi o daném společenství (s. 48–302¹), a uzavřený úvahou o ideálním kazateli a celkovým závěrem (s. 304–310).

¹ V případě tehdy ilegální náboženské společnosti Svědkové Jehovovi byla místo popisu bohoslužby zařazena reflexe časopisu *Strážná věž* (s. 296–302).

Jistěže „objektivní“ informace z tohoto spisu zastaraly a dávno neplatí, jistěže soudy obou autorů byly někdy ovlivněné jejich věkem, nedostatečnou zkušeností a/nebo znalostí daného církevního společenství, někdy i nešťastnými náhodami či neporozuměním. V případech, kde to je nutné (a možné), můžeme jejich svědectví doplnit edičními poznámkami. Na významu jejich výpovědi to však nikterak neubírá, reflexivita a osobní zaujetí zde rozhodně posloužily dobré věci. Vznikl tak vskutku unikátní pramen odkrývající skutečnou náboženskou praxi, světa a stíny kazatelské činnosti i církevního bohoslužebného provozu, v omezenější míře poskytující vhléd i do dalších náboženských aktivit těsně před úplným propuknutím „Pražského jara“. Význam tohoto pramene samozřejmě ještě stoupá skutečností, že postihuje období vlády komunistického režimu, kdy jakékoli nestranné či dokonce pozitivní zmínky o religiozitě byly více než sporadické (srov. Nešpor 2008: 239–357).

Autoři přitom v idealistickém nadšení vytvořili šest kopií své knihy, které dali k dispozici představitelům církví jako „laickou reflexi“ jejich snah – v již zmiňované naději, že takováto reflexe bude využitelná v pastorační a další práci duchovních. Jak s ní obdarování naložili, není známo, s jedinou výjimkou: Oto Mádr, který se v roce 1968 směl vrátit k náboženskému vzdělávání a o rok později začal učit i na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě (nynější Katolické teologické fakultě UK), prosadil publikaci několika úryvků v nově založeném periodiku reflektujícím pokoncilní obnovu římskokatolické církve – *Via* (Procházková – David 1969). Vzhledem ke kritické, nebo přinejmenším velmi adresné reflexivitě autorů z pochopitelných důvodů v přísně anonymizované podobě, stejně jako bez dalšího komentáře, protože text mluvil sám za sebe. S nastupující tzv. normalizací vzal ovšem za své jak časopis a Mádrovo učitelské působení (alespoň to formální), tak viditelnější snahy o církevní oslovení laiků a hlubší aplikaci moderních reforem. Obrannou strategií se v mnoha případech naopak stal obrat dovnitř, spojený s konzervatismem (srov. Hanuš 2005), zatímco jindy duchovní podlehli tlaku a chtě nechtě se přizpůsobili „potřebám doby“.

Časopiseckého vydání malé části díla se ostatně nedožila ani Zora Procházková, která zemřela v červnu 1968.

Vydáváme-li část „lidského pohledu na bohoslužby v Praze“, jak zněl původní podtitul, o více než půlstoletí později, nemusíme se bát bezprostředních důsledků nebo osobních antipatií. Dílo je dnes již jen unikátním historickým pramenem, ovšem výjimečným právě svým reflexivním zaměřením na jinak sotva dostupnou prožívanou stránku religiozity dávno minulé. Edice, která bude

z prostorových důvodů rozdělena do několika částí, přitom zcela pomíjí seznam bohoslužebných míst (jsou z něj použity jen některé fotografie, doplněné o fotografie současného stavu církevních budov) a specifickou kapitolu o svědcích Jehovových, která z pochopitelných důvodů nemohla vycházet z přímého pozorování (nebo muselo být zatajeno).² Naopak v úplnosti vydáváme všechny části založené na pozorování a jeho reflexi, jenom z prezentačních důvodů měníme jejich pořadí: oddíl věnovaný každé z církví začínáme její celkovou charakteristikou, pak teprve následují záznamy z jednotlivých shromáždění. Jejich pořadí, stejně jako pořadí zahrnutých církví, přitom necháváme beze změny.³ Do textu přitom nezasahujeme ani po stránce jazykové, ponecháváme jej v jeho autentické podobě, včetně případných pravopisných či jiných nedostatků. Jedinou výjimkou je doplnění úplných tvarů slov tam, kde autoři použili pouze zkratku, v případě, že je to v zájmu lepší srozumitelnosti textu. Editor do textu vstupuje jenom formou poznámek pod čarou, všechny poznámky jsou přitom dílem editora.

* * *

Zora Procházková & Jan David: Povstání z pokleku

Člověk se narodí na tuto zemi bez vlastní vůle. Musí prožít tento svůj život. Může ho prožít tolikerým způsobem. Může ho prožít s veškerou silou své vůle a může ho prožít zmítán okolnostmi. Může žít s důvěrou v Boha nebo se střídavou důvěrou a nedůvěrou v lidi. Mnohý z lidí může žít ideální život ve shodě s názory většiny lidí, t. j. život úspěšný, který směřuje ctižádostí k bohatství a zřejmým uznáním jeho vlastní osoby – tedy ke slávě či popularitě. A mnohý z lidí čile ohraničí kus země a lopotí se a pracuje doslova v potu tváře, ať už je tou zemí skutečná půda nebo rodina, nebo kterékoliv zaměstnání. Jen málokdy, čas od času vzhledne, narovná se, udiveně se rozhlédne a zjistí, jak ten čas letí.

² Svědkové Jehovovi byli v období komunistického režimu zakázanou tzv. náboženskou sektou, i když to současně neznamenalo, že by v tomto společenství silně nepůsobila komunistická Státní bezpečnost (Remes 1998; Martinek 2000). K (znovu)povolení této náboženské organizace došlo teprve v roce 1993.

³ Na tomto místě je třeba poznamenat, že autorům jedno církevní společenství – z tehdy povolených 15 křesťanských církví a náboženských společností (pro přesnost: počítáme jen s 13 subjekty, protože Novoapoštolská církev a Slezská církev evangelická a. v. v Praze nepůsobily) – přeci jen uniklo: starokatolická církev (Nešpor – Vojtíšek 2015: 534–557). Ta tehdy konala bohoslužby v románské rotundě sv. Kříže v ulici Karolíny Světlé, v kapli sv. Maří Magdalény u Čechova mostu a později i ve viniční kapli sv. Rodiny v Nuslích (Pulec 1985), originální svědectví o působení této církve v šedesátých letech přitom zaznamenal konvertita, hudebník J. J. Neduha (2016: 76–77). Důvody tohoto opominutí neznáme.

JEDNOTA BRATRSKÁ

1. Nové Město
Hájkova 5
kaz. K. Reichel
neděle 9 hod
středa 19 hod

SLOVENSKÁ EVANGELICKÁ CÍRKEV A. V.

2. Nové Město
V Jirchářích / sv. Michal/
farní úřad na Žižkově, Čajkovského 8
farář Eugen Mičovský
neděle 10 hod

NÁBOŽENSKÁ SPOLEČNOST UNITÁŘŮ ČESKOSLOVENSKÝCH

3. Staré Město
Karlova 8
neděle 10 hod
úterý 19 hod

KŘESŤANSKÝ SBOR /DARBYSTÉ/

4. Žižkov
Kalininova 48
/v místnosti cirkve
československé /
neděle 19.15 hod
středa 19.15 hod

NÁBOŽENSKÁ SPOLEČNOST UNITÁŘŮ ČSL.

3 Staré Město, Karlova 8

6.6.67 přítomno přes 100 lidí - přednášel dr. Kafka

Červen

4.6. Dr.D.J.Kafka- Soulad bytí

11.6. V. Rubeš - Slunce a víra

18.6. Květinová slavnost od 10.00
Duchovní promluva - meditace -
sólový a sborový zpěv - každý
účastník přinese si sebou kvě-
tinku jako symbol spoludílení
na duchovním společenství.

6.6. Dr.D.J.Kafka- Pěstěný strom
boží v zahradě srdce

13.6. Dr.E.Tomáš - Cesta činnosti

20.6. F.O.Lexa - Myšlenky o životě

27.6. Dr.E.Tomáš - Za čas a prostor

Tak vypadá program nábož. spol.
unitářů na červen 67.

6.6. jsme v 19.hod už oba netrpělivě seděli v rozvrzaných křeslech a očekávali co se bude dít, protože jsme zde ještě nikdy nebyli. Tento sál docela jistě patří této společnosti, která jej propůjčuje DISKu, což je studijní scéna DAMU a to je divadelní škola. Sál je to pěkný, s dobrou akustikou. Na tmavěmodré oponě je zavěšena tato vlajka unitářů. Když potom v 19.10 přišel Dr. Kafka v taláru, měl na něm našitou tutéž vlajku v malém. "Tato náboženská společnost se sešla tento večer, spojena v míru, radosti i lásce s všehomírem." To jsou, zhruba řečeno, úvodní slova dr. Kafky. Ohlášena píseň - Proč státi na cestě? - byla shromážděnými zaspívána dost chabě. Pak byl ohlášena normální týdenní program: pondělí mládež, středa schůze žen a sbor.zpěv, pátek duchovní cvičení, nečtěle shromáždění. Následovala malá předřek, v níž byl znovu uveden do života / v našem povědomí / buddhismus a to příkladem: Budha se setkal se sedlákem - brahmánem. Po chvíli společného hovoru vynal sedlák jídle a počal jíst. Budha jako chudý mnich jej požádal o část jeho jídla, ale sedlák mu řekl, že když nepracoval, nemá právo na jídlo. Načež Budha mu odpověděl obrazně a mluvil asi v tomto smyslu: Já že nepracuji? Má duše je úhor, můj mozek je pluh, kterým od rána oňu - přemýšlím, meditace je mi pohnojení

My, kteří tyto řádky píšeme, jsme prachobyčejní lidé, navštívení milostí úspěchu i neúspěchu, radosti i bolesti, zdraví i nemoci. Navštívení touhou, díky lidem, kteří kolem nás žili v našem mládí, touhou poznat Boha. Touhou, v raném mládí více méně neuvědomělou, nejistou a ústící hned pateticky, hned potlačovaně do projevu naší víry, jak už to v takovém mládí obvykle bývá. Teprve během času vykrystalisovala naše liknavá touha v silnou víru. Také my jsme se narodili bez vlastní vůle a jsme tedy přinuceni zde žít. Také my jsme měli na určitých křižovatkách v životě možnost zvolit nejrůznější způsoby cest, ne tak docela prosti ambicí. Chceme ale zvolit cestu, kterou před námi šel Ježíš Kristus. Vybrali jsme si tuto cestu ne ze strachu před smrtí a soudem, ne že bychom byli nějakou hrozbou, třeba nemocí, tak trochu přinuceni, ne že by si to tak snad někdo z našich blízkých přál. Sami a svobodně jsme vykročili touto cestou a otevřeně zde říkáme, jak často se nám stává, že šlápěje nohou, které šly před námi, ztrácíme a najít je zas, jak je mnohdy těžké.

Před očima ještě představu z mládí, toužili jsme obnovit obecenství věřících, jež se pod tlakem okolností ztratilo, a proto jsme začali hledat. Začali jsme navštěvovat nejrůznější kostely, chrámy, sbory. Zpočátku jsme jen hltavě chodili od bohoslužby k shromáždění. Teprve později jsme si dělali těch několik nejdůležitějších poznámek, abychom neztratili přehled, kde už jsme všude byli a abychom si déle pamatovali kázání. Hledali jsme pro sebe domov, kde bychom mohli duchovně žít a pracovat, kde by bylo prostředí upřímnosti a náročnosti. Chtěli jsme takové prostředí, nebo aspoň předpoklady k němu, opravdu najít. Všechno, co zde je napsáno, je jen a jen ten nejsubjektivnější dojem z toho, co jsme kde viděli a slyšeli. Není možné proto brát tento náš pohled jako pohled všeobecný. Jsme si vědomi úskalí v takovém přístupu, víme, že dojem může být velmi silný a může proto úplně posunout pravdu z její reality, přesto jsme toto všechno napsali a předložili Vám k přečtení. Cílem nám zůstává i nadále vzbudit aspoň trochu zájem jedněch věřících o druhé a aspoň symbolicky přerušit dveřmi vysokou zeď, o které pocítujeme, že je obehnána kolem jednotlivých církví a denominací.

Jednota bratrská

V německé vesničce Herrnhut udržel se do počátku 18. století pod záštitou reformované církve⁴ exulantský sbor českých bratří a prošel zde velmi intenzivní a plodnou vlnou pietismu, jenž v tomto prostředí, náchylném k aktivnímu humanismu, dostal zabarvení skutečné touhy po pomoci ubohým a plného odevzdání se Bohu. Sbor, tenkrát již čistě německý, začal po r. 1722 vyvíjet horlivou misijní činnost, zvláště v místech nejneobvyklejších – američtí Indiáni, Eskymáci, afričtí Hotentoti, Tibet, nemocnice pro malomocné ve Střední Americe. Roku 1735 si volil prvního biskupa (Davida Vitchmanna⁵) a roku 1742 již pod Mikulášem Zinzendorfem se ustavil jako samostatná církev. Jméno a část ideí české reformy se teprve nyní šířila do světa. V sedmdesátých letech minulého století začala Jednota misijně pracovat také u nás, roku 1870 vznikl první sbor v Potštejně.

Naše Jednota je součástí světového společenství Unitas fratrum, jež zahrnuje 18 více méně samostatných provincií s různými názvy (v Americe na př. Moravian Church). Jsou to provincie: Kontinentální (Německo, Holandsko, Skandinávie – 18 sborů, 11 tisíc členů; USA sever a jih, celkem 160 sborů, 60 tisíc členů; Aljaška – 19 sborů, 3,5 tisíc členů; Labrador – 5 sborů, 1,5 tisíce; Honduras, Nicaragua, Jamaica – 74 sborů, 33 tisíc; Guyana, Surinam – 66 sborů, 5,5 tisíc; Jižní Afrika a Tanzánie západ a východ – 46 sborů, 51 tisíc; Východoindické ostrovy 44 sborů, 18 tisíc; Velká Británie – 40 sborů, 3 tisíce; Československo 18 sborů, 9 tisíc a Tibet, asi 100 členů.) Zástupci všech provincií schází se každých deset let v některé zemi na světovém synodu, který se v letošním roce (1967) pětistého jubilea založení Jednoty bratrské konal nedaleko Kunvaldu,⁶ na zámku v Potštejně.

V Československu má Jednota 19 kazatelů v 18 sborech, rozložených hlavně v Severních Čechách (Nová Paka, kde je ústředí církve, kazatel M. Plecháč, Rovensko – Mir. Hloušek, Tanvald – R. Borski, Potštejn, Dubá, Mladá Boleslav, Ústí n. Orlicí, Jablonec n. Nisou, Turnov, Liberec, Železný Brod, Huntířov,

⁴ Herrnhutské (ochranovské) společenství vzniklo pod hlavičkou církve luterské – reformační (tj. pramenící v evropské reformaci), nikoli reformované (tj. kalvínské). Rovněž jeho návaznost na tradici původní české Jednoty bratrské 15.–17. století je jen volná, i když od počátku tvoří významnou část církevní sebeorganizace. K (obnovené) Jednotě bratrské podrobněji Weinlick 2000; Nešpor – Vojtíšek 2015: 357–380.

⁵ Správně: Nitschmann.

⁶ Kunvald byl místem vzniku původní Jednoty bratrské v roce 1457. Současně je i památkou této církve, který byl vytvořen z domku Na sboru, původního bratrského sboru, od roku 1619 užívaného jako škola; muzeum v roce 1929 zřídila a dodnes spravuje Českobratrská církev evangelická.

Loučky, Lejkovice, Bratříkov, Česká Lípa, dále jediný sbor v Praze – kazatel Karel Reichel je po V. Vančurovi druhým biskupem Jednoty v Čechách, a jeden sbor na Moravě, v Holešově. Tamní kazatel A. Ulrich byl letos také zvolen biskupem Jednoty).

Biskup zastává funkci liturgickou. Sbory jsou spravovány staršovstvem, církev spravuje synod, mezi synody pak úzká rada.

1.7 Sbor na Novém Městě, Hálkova 5

19. 9. 65 přítomno asi 40 lidí – kázal zástupce zdejšího kazatele

Návštěvou tohoto sboru jsme prakticky začali naše poznávání náboženského života v Praze.

Zde, v Hálkově ulici, má Jednota bratrská velice pěknou místnost s vysokými okny, prostě zařízenou.⁸ Vpředu je harmonium, hrál na něj jeden starší bratr. Sotva jsme vešli, ochotně nám podávali zpěvník, dokonce i píseň nám nalistovali. Takto projevená ochota je vždy tím prvním vztahem mezi námi a sborem. Není to špatný vztah, ale přece jen je v něm něco málo trošičku podobivého, protože kdo přijde do shromáždění poprvé, tak písně stejně zpívat neumí a máločemu rozumí.

Dnes kázal jeden starší bratr jako zástupce kazatele Reichela. V kázání připomněl, že církev – to jsou dobří věřící ve všech společenstvích, a modlil se potom za všechny církevní organizace, zvláště za katolíky, vzpomněl při tom také koncilu.⁹

Když jsme odcházeli, velmi uctivě nás zdrželi, pozvali do kanceláře, a až tam se vysvětlilo, že nejsme německá delegace, za kterou nás měli a kterou očekávali. Po mnoha vzájemných omluvách jsme vyšli ven.

⁷ (Místa) shromáždění a bohoslužeb jsou číslována průběžně, napříč jednotlivými církvemi.

⁸ Česká Jednota bratrská prošla na přelomu 20. a 21. století vnitřní krizí, po dramatických diskusích se rozdělila (Vojtíšek 2001). Pražský sbor přitom patřil do tradicionalističtější orientované části Jednoty, která nakonec zakotvila v Českobratrské církvi evangelické jako její Ochranný seniorát. Ve vlastní Jednotě naopak převládalo charismatické křídlo, které tradicionalisty vyloučilo a majetek jejich sborů odprodalo. Modlitebna v Hálkově ulici, sloužící církvi od roku 1902, tím zanikla (sbor v ní zůstal v nájmu do roku 2006), společenství se pak scházelo v domově důchodců Sue Ryder, od roku 2014 sídlí v bývalé evangelické modlitebně Jana Miliče z Kroměříže v Malešicích.

⁹ Druhý vatikánský koncil, který probíhal v letech 1962–65, významně proměnil římskokatolickou církev i její vztah k dalším náboženským společenstvím a ke světu vůbec; této proměně odpovídala pozornost, již ke koncilu a jeho důsledkům upírala širší, i necírkevní veřejnost. Srov. Pesch 1996; Alberigo 2008; Fiala – Hanuš 2001.

5. 12. 65 přítomno asi 75 lidí – kázal kazatel Karel Reichel

Znovu jsme se do tohoto sboru podívali, doslechli jsme se totiž, že zdejší kazatel Reichel výborně káže. Hned u vchodu jsme byli překvapeni vysokou postavou muže, který nám podával ruku. Od jedné sestry, seděla potom vedle nás v lavici, jsme se dozvěděli, že to je právě zdejší kazatel a dokonce i biskup Jednoty bratrské (Ochranovské). Lidí zde bylo přítomno daleko víc, než když jsme zde byli poprvé, [bylo] plně obsazeno.

Vzezření kazatele ukazuje spíš na hostinského, má černý knírek a motýlka a na první pohled nevzbuzuje ani úctu ani důvěru. Vůbec máme dojem, že Jednota bratrská je církev víceméně rodinná, několik rodin udržuje tradici a kazatelství je jaksi dědičné.

Kázání bylo na text z Jeremiáše s tou hlavní myšlenkou, že církev má být stále na Sionu, v posvěcení, na výši. Ale kázání špatné, téměř čtené. Slyšeli jsme už i jinde podobná uspávající kázání a žasneme, kolik křesťanů je na tom špatně, po stránce duchovního vůdce. Člověka kolikrát nedonutí ke změně a k dokonalosti zážitky silné a působivé, natož takováto kázání, ne kázání, ale čaje mnohokrát přecezené.

Dovolili nám potom prohlédnout si místnost, kde jsou uloženy různé vzpomínky na bratrské misie, pozdravy psané do sboru, na zdech fotografie a t. d.

Paní, která vedle nás seděla, komu jen mohla, pomáhala. Kdo přišel pozdě, toho uváděla, ukazovala volná místa, podávala zpěvníky, každému vždy dala rozevřený zpěvník svůj a neotevřený si od něj brala. Všem možně se snažila pomoci. Tato ochota člověka skoro popouzela, instinktivně se chtěl této dobrotě bránit. Čím to je? Pocit nezaplacené služby, podvědomá reakce či protireakce? Nebo obyčejná zlost, že sám jsem neschopen být taky takový? Nevíme, ale je to nedobrý pocit.

Mapa pražských bohoslužebných míst v polovině šedesátých let 20. století
– reprodukce z rukopisu

Slovenská evanjelická církev a[ugsburského] v[yznání]¹⁰

2. Sbor na Novém Městě, V Jirchářích u sv. Michala.

25. 12. 65 přítomno asi 45 lidí – kázal kazatel Eugen Mičovský

Starý, uvnitř bohatě členěný prostorný kostel je celý vyplněný lavicemi.¹¹ U oltáře začínal bohoslužbu kněz v bílém šatě, ale bez ornátu. Pořad bohoslužeb je dost shodný s obřady katolické mše; kněz se modlí sám, čelem k oltáři, lid zpívá neosobně své písně. Zpívá se ze školského kancionálu podle Třanovského, nemelodické, nekonečné písně většinou s českými slovy.

Začátek kázání na nás udělal velký dojem.

Čtení je z 3. kap. Lukáše a z ev. Janova 3, 30 – 34. Slyšíme! Slyšíme, začal kněz: Všecko pro člověka. Všechno pro pracujícího, pro dítě, pro ženu, pro muže. Ale ten, který byl nejdokonalejší z lidí, Jan Křtitel, hlásal: Já teď musím menšiti se... Vánoce jsou nejvhodnější dobou, kdy si máme uvědomit, že všechny věci zemské jsou malicherné, jsou „zduři“. Neměli bychom příliš hledět na tyto pomíjivé věci, zvláště ve srovnání s Tím, jenž přišel „zhůry“. Bůh tak miloval člověka, že mu podřídil svět a v Synu se k němu sklonil, ale tím se člověk nestal větším než Bůh.

Kázání bylo pronášeno jadrnou slovenštinou a začato údernými gesty a s rozzářenými očima. Po chvíli se ale hlavní myšlenky jaksi rozplynuly, zápal jakoby se sám ztratil, kněz začal hledat ve svých poznámkách. A po nějakém čase se kázání poznenáhlu změnilo v řečnické cvičení na znovu opakovaná a všeljak nahlížená, shora uvedená témata.

Zůstali jsme ještě asi půl hodiny, ale stejně jsme odešli předčasně. Oba jsme byli hodně nastydlí a Zorka měla horečku.

¹⁰ Od roku 1993 Evangelická církev a. v. v ČR. Společenství vzniklo v roce 1947 jako jediný český sbor slovenské evangelické církve (tedy jedné z hlavních slovenských církví, bytostně spojené s národním hnutím 19. a 20. století a s meziválečným čechoslovakismem), vedle „krajanského“ prvku v něm však trvalo i vědomí konfesní výlučnosti, střežící luterské pravověří proti unionované (lutersko-kalvínské) Českobratrské církvi evangelické. Tato tendence zvýraznila po roce 1989 v souvislosti s mezinárodními styky, vznikly i další sbory církve a současně došlo kvůli rozdělení Československa k jejímu osamostatnění od slovenské evangelické církve. Podrobněji viz Haluka 2014; Nešpor – Vojtišek 2015: 318–330; srov. také Just – Nešpor – Matějka a kol. 2009. Tato kapitola rukopisu neobsahuje obecný popis církve.

¹¹ Kostel má románský základ, jeho současná goticko-renesanční podoba začala vznikat ve 14. století, v 18. století byl barokně přestavěn a v letech 1914–15 regotizován. Během josefinských reforem byl sekularizován, avšak v roce 1791 jej koupil německý evangelický sbor a cestou císařské milosti se mu podařilo prosadit nerespektování tolerančních omezení (především zachování věže). Sboru, který po vzniku Československa vstoupil do Německé evangelické církve, chrám sloužil do roku 1945, o dva roky později byl přidělen slovenské evangelické církvi. Podrobněji Nešpor 2009: 359–360; Haluka 2014: 40–53.

Náboženská společnost unitářů čsl.¹²

3. Staré Město, Karlova 8

6. 6. 67 přítomno přes 100 lidí – přednášel dr. [Dušan] Kafka

Červen

4. 6. Dr. D. J. Kafka – *Soulad bytí*

11. 6. V. Rubeš – *Slunce a víra*

18. 6. Květinová slavnost¹³ od 10.00. Duchovní promluva – meditace – sólový a sborový zpěv – každý účastník přinese si sebou květinu jako symbol spoluúčasti na duchovním společenství.

6. 6. Dr. D. J. Kafka – *Pěstěný strom bodhi v zahradě srdce*

13. 6. Dr. E. Tomáš¹⁴ – *Cesta činnosti*

20. 6. F. O. Lexa – *Myšlenky o životě*

27. 6. Dr. E. Tomáš – *Za čas a prostor*

Tak vypadá program nábož[enské] spol[ečnosti]¹⁵ unitářů na červen 67.

6. 6. jsme v 19. hod. už oba netrpělivě seděli v rozvrzaných křeslech a očekávali, co se bude dít, protože jsme zde ještě nikdy nebyli. Tento sál docela jistě patří této společnosti, která jej propůjčuje DISKu, což je studijní scéna DAMU a to je divadelní škola.¹⁶ Sál je to pěkný, s dobrou akustikou. Na tmavěmodré oponě

¹² Po rozdělení Československa Náboženská společnost českých unitářů. Více viz Špale 2010; Nešpor – Vojtíšek 2015: 421–435. Poměrně hojně vlastní propagační či vzpomínkové/historické publikace českých unitářů jsou zatíženy jak sebezprezentačními tendencemi, tak často i sporem, který v devadesátých letech 20. století církev postihl; k tomu viz Koubek 1999. Tato kapitola rukopisu neobsahuje obecný popis církve.

¹³ Rituál zavedený zakladatelem českého unitarianismu Norbertem F. Čapkem, který pronikl i do řady jiných unitářských společenství ve světě. Každý účastník přináší květinu, přičemž rozmanitost shromážděných květin symbolizuje (mimo jiné) pestré společenství lidí; po dalších bodech slavnosti a závěrečném žehnutí květin si každý účastník odnáší jinou květinu než tu, již přinesl.

¹⁴ Mystik a jogín Eduard Tomáš (1908–2002) byl členem unitářské společnosti, avšak v letech 1963–69 s velkým úspěchem využíval toto fórum k prezentaci svých náboženských představ; srov. Tomáš 1998. Pro unitáře bylo takovéto „rozšiřování obzorů“ a synkretické přijímání prvků různých náboženských tradic vítané a zcela přirozené, viz i následující poznámku.

¹⁵ Společenství se označuje za „náboženskou společnost“, nikoli „církev“ protože nechce nést negativní konotace spojované s církvemi a jejich vzájemnou konfrontací, naopak chce tyto rozdíly – včetně rozdílů mezi různými náboženstvími – překonávat a vzájemně integrovat.

¹⁶ Unitářská církev v roce 1929 koupila a posléze výrazně přistavěla barokní palác F. K. von Pöttinga v Karlově ulici, funkcionalistická přístavba s divadelním sálem (Sál Charlotty G. Masarykové) ústí

je zavěšena [...] vlajka unitářů. Když potom v 19.10 přišel Dr. Kafka v taláru, měl na něm našitou tutéž vlajku v malém. „Tato náboženská společnost se sešla tento večer, spojena v míru, radosti i lásce s všehomírem.“ To jsou, zhruba řečeno, úvodní slova dr. Kafky. Ohlášena píseň – Proč státi na cestě? – byla shromážděnými zazpívána dost chabě. Pak byl ohlášen normální týdenní program: pondělí mládež, středa schůze žen a sbor. zpěv, pátek duchovní cvičení, neděle shromáždění. Následovala malá předřeč, v níž byl znovu uveden do života (v našem povědomí) buddhismus¹⁷ a to příkladem: Budha se setkal se sedlákem – brahmánem. Po chvilce společného hovoru vyňal sedlák jídlo a počal jíst. Budha jako chudý mnich jej požádal o část jeho jídla, ale sedlák mu řekl, že když nepracoval, nemá právo na jídlo. Načež Budha mu odpověděl obrazně a mluvil asi v tomto smyslu: Já že nepracuji? Má duše je úhor, můj mozek je pluh, kterým od rána ořu – přemýšlím, meditace je mi pohnutím půdy, z které může vyrůst po této práci vzácný plod – nesmrtelnost. A tu mu brahmán podal kus jídla. – Tato historka byla potom přečtena znovu, ovšem v podání tibetského básníka Milarepy, který sepsal 100 000 písní. Pak byl čten ještě nějaký citát o Budhovi a dr. Kafka se jen tak letmo zmínil o tom, jak je dobré usilovat v tomto světě o nezávislost na něm. Jak je dobré rozvíjet rozum a potlačit a ovládnout cit. A už ohlášený mladý zpěvák, matně si vzpomínám, že se jmenoval Černý, začal zpívat za doprovodu klavíru árii plnou citu, árii prince z Rusalky a pak něco z Toscy. Zpíval velice dobře, všichni jsme mu zatleskali. V 19.40 začala konečně vlastní přednáška:¹⁸ Ovládnout sebe sama je obtížné, vyžaduje to naši silnou vůli, rozhodnost, sebezapření atd. Žít volně, říct co na jazyk přijde, udělat co se zachce, je daleko lehčí. Nejprve je tedy nutné vymyslet způsob, jak duchovní věci přiblížit prostým lidem. Jednou z cest je humor. Mistr z Nazareta uměl vidět humorně, vzpomeňme jeho obrazů, příběh o marnotratném synovi, o stavbě

do paralelní Anenské ulice. Sál byl z ekonomických důvodů pronajímán již v meziválečném období, v období vlády komunistického režimu k tomu vedla i snaha státních orgánů církevního dozoru omezit činnost církve; pronájem však trvá i v současnosti (divadlo TaFantastika, protože studentské divadlo DAMU – Divadelní fakulty Akademie múzických umění nebylo s to platit dostatečně vysoký nájem).

¹⁷ Universalistické tendence, tedy snaha o inkluzi (prvků) mimokřesťanských náboženských tradic, i přesvědčení o všeobecné spáse, jsou v unitářském hnutí v různé míře přítomné prakticky vždy. V českém prostředí je výrazně prosazoval právě Dušan J. Kafka (1916–1993), který v letech 1959–90 zastával pozici ústředního (= nejvyššího) duchovního celé unitářské církve. Kafka se tím vymezoval proti svému předchůdci Karlu Hašplovi (1904–1964) a současně významným způsobem konvenoval komunistickému režimu.

¹⁸ Do unitářských shromáždění může být včleněna buď duchovní promluva, v podstatě odpovídající kázání, nebo místo ní přednáška.

domu na sále a písku, příběh o rozséváči. Druhou z cest je příklon k přírodě, primitivní lidé přece důvěrně znají ovce. I Ježíš této metody užíval, jen vzpomeňme jeho příměru šatstvo – polní kvítí. I my, unitáři, máme ve svém znaku květinu, slunečnici, protože ta se otáčí za sluncem a my za pravdou, Bohem nejvyšší skutečností. Jak tedy máme jít k duchovnímu růstu? V jednom anglickém časopise jsem četl heslo od Lavi Šivi: Služ, miluj, medituji, realizuj. Takové nějaké zestručnění. A my zde máme dnes knihu s názvem Dhamapadam, jsou v ní verše budhisty. Je přeložená z jazyka páli a u nás vyšla už před 90 lety. Obsahuje 423 veršů a 26 kapitol (přečetl obsah). Budhisté se těmito veršům učí nazpaměť, vyšel nový překlad s názvem Pěstěný strom bodhi¹⁹ v zahradě srdce – obsahuje jen 10 kapitol. (Čte několik veršů. Jeden z nich, pouze smyslem, ne doslova: Dlouhá je nespícím noc,/ dlouhá je unavenému míle,/ hlupáku dlouhý je život.) Nyní byl řečen příměr, že my máme být zahradníky ve svých nitrech. Naši půdou, naším úhorem je naše srdce, naše duše, naše neovládutelná povaha. Napřed musíme kolem této půdy obehnat plot. To učiníme zákony: zde je několik buddhistických zákonů: 1) Neber život – tomu odpovídá Nezabiješ! Jenomže budhisté se svými zákony opravdu řídí, nezabíjejí ani zvěř, kdežto Židé ne. Pohleďte na včera propuknuvší válku;²⁰ ba i Mojžíš dával příklady k zabíjení. – 2) Nebrat nedarované – Nepokradeš! 3) Zdržet se činů proti cudnosti – Nesesmilníš! 4) Zdržet se nepravdivé řeči a 5) Zdržet se opojných prostředků – tyto zákony Mojžíš neznal. Potom je nutné pomoci růst stromu bodhi – trpělivostí; je nutné zasít zrno chťení, zalévat je vodou soucitu, pohnojit meditací, nedopustit plevel – povolnost ke zlu. Když zhruba toto všechno splníme, nahlédneme do velké pravdy osvícení („vypasaná“²¹), nebo jdeme-li cestou zenu do „satoria“.²² Potom musíme pokračovat v desateru zdokonalení, jako je: mravní chování, rovnováha mysli, odvaha atd. Desátým stupněm je ovoce moudrosti. A tak ne jen Ježíš je Synem Božím, ale každý z nás jím může být. Už po desáté kapitole může být člověk dokonalý. – Jasný jak měsíc/ uhasil touhu po životě/ kdo mámení života překonal/ a na ničem nelpí,/ ten je pravý věřící. I naše společnost usiluje o podobné.

¹⁹ Správně strom bódhi (*bódhivrkša*) – strom procitnutí, užívaný i jako symbol pravého poznání; Miltner 1997: 55.

²⁰ Tzv. šestidenní válka mezi Izraelem Egyptem, Sýrií a Jordánskem. Začala 5. června 1967 útokem izraelského letectva proti sousedním státům.

²¹ *Vipašjana* – poznání čtyř ušlechtilých pravd buddhismu; Miltner 1997: 228.

²² *Satori* – japonský termín odpovídající sanskrtskému *bódhi*, většinou však chápaný s různými významovými posuny podle konkrétního výkladu příslušné školy či mistra zenového buddhismu.

Každý z nás může být dobrý i zlý a vypěstovat strom bodhi pro sebe i pro své okolí. Ze svého života je třeba učinit dílo – říká S. Marden. „Proč stát na cestě, jen dál“, to jsou slova zakladatele naší společnosti. Proč stát v kanále, když je možno vyjít na Petřín? – Večer skončil meditací doprovázenou varhanami, asi takto: Lásko nesmírná, ty moci nesmírná, která udržuješ lásku, Tobě se koříme, v každém jsi tvorů... atd. (20.35 hod.). Lidé ani jednou nepovstali, nebyla to bohoslužba, jen přednáška. Je-li unitářství vůbec náboženstvím, pak je velmi neosobní, nesměřuje k osobní spáse, ani k oslavě Boha. Uznává, že jakýsi Bůh existuje a my se mu přiblížíme svou dokonalostí. Tedy jakási praktická filosofie nebo tak něco.

Křesťanské sbory – darbysté

Evangelismus cítí původ krise křesťanství v odklonu od prvotní apoštolské církve. Návrat k minulosti je ideálem i tohoto obrodného hnutí, vyšlého z anglického puritanismu v polovině minulého století, kdy J. N. Darby hlásal „čisté evangelium“ v plymouthském přístavu (odtud Plymouth Brethren), pak také na některých místech v Německu a Švýcarsku (Offene Bruder) a zakládal zde shromáždění bratří bez jakékoliv organisace.²³

Základní snahou hnutí je obrana křesťanství proti zesvětštění. Křesťanství pro ně je prosté, je to důvěra v Boha, doslovná víra v Bibli a jistota spasení. Mimo to neuznávají nic. Odmítají jméno, jsou „křesťanské sbory bratrské“. Káží, slouží, ale nepočítají členy, pouze „shromažďují věřící“. Nemají pro ně řád, cítí se vedeni Duchem. Neuznávají ordinaci, nemají kazatele, službu vedou t. zv. sloužící bratři. Nemají pro ně pravidelné podpory, všichni jsou zaměstnaní. Neuznávají svátky a slavnosti. Jako svátost měli původně pouze lámání chleba (všemi věřícími), dnes u nás mají křest (dospělých osob) a uplatňují navzájem určitou církevní kázeň.

Z jiných církví nejbližší mají, alespoň u nás, k baptistům, k nimž také za války, když byli zakázáni, většinou, zvláště na Slovensku, přešli. Po válce shromažďují se opět samostatně, v poslední době si vymohli povolení k veřejným shromážděním. Ostatním církvím vytýkají nedostatečnou znalost Písma,

²³ Ke Křesťanským sborům viz Nešpor – Vojtíšek 2015: 381–402; srov. také Pala – Hudec 1998; Andryšek 2009. Členové Křesťanských sborů dávají přednost označení (otevření) bratří, k označení darbisté (příp. darbysté) se nehlásí, protože to by mělo pokrývat druhou odnož bratrského hnutí – společenství uzavřených bratří. Ani otevření bratří se však (kvůli absenci vyšších církevních struktur) zprvu do komunistických církevních zákonů „nevešli“, k jejich státnímu uznání došlo teprve v roce 1956.

ujišťují, že věřící nemůže ztratit spasení, prosazují mlčení žen a zdůrazňují blízkost příchodu Páně pro Církev, jako zvláštní jim svěžené poselství.

Odmítání církevní organizace má ten následek, že ve sborech se snadno prosadí neaktivnější jedinci, jež jsou fakticky hlavou sboru. Dalším důsledkem je tříštění, dělení a vzájemné vylučování, které je v tomto hnutí časté. Naše sbory se přiklánějí ke směru Darbyho spolupracovníka Jiřího Müllera.²⁴

Právě silní jedinci, nespokojení s vlažností či s kázní některé evangelické církve, byli u nás zakladateli darbystických sborů. Jsou zejména v Praze, Brně, Bratislavě, Ostravě, Martině, Motově u Zvolena, a jinde, zvláště na Slovensku, vcelku však v malém počtu.

4. Žižkov, Kalinova 48 – shromáždění ve sboru církve československé²⁵

16. 7. 67 přítomno asi 35 lidí

Byli jsme moc zvědaví na tento jediný sbor v Praze, který jsme objevili dočista náhodou. Přišli jsme co nejdříve, abychom se mohli něco dozvědět o této zvláštní skupině. A tak když asi tři bratři obcházeli už sedící shromážděné a podávali jim ruce, zeptali jsme se jednoho z nich, jestli je podobné společenství také jinde v Praze. Použil naší otázky a u vědomí, že jsme tu poprvé, nám ihned začal vydávat svědectví. Mluvil o sobě, jak žil v hříchu, jak se obrátil a hlavně mluvil o jistotě svého spasení. Mluvil dlouho a upřímně a tak dost těžce se nám podařilo vpašovat mu ještě aspoň jednu otázku: Jak se díváte na jiné církve, na evangelíky? Řekl: Církve, to jsou cesty, je mnoho cest, ale jen jedna vede k spasení a tou je Kristus. Ten, kdo má Krista, ať je v jakékoliv církvi, dojde správně. Byli jsme rádi, že nepovažují svou skupinu jako jedinou možnou cestu ke spasení, jak to činí a jak o tom mluví některé církve, a nejvíce Svědci Jehovovi. Bratr potom ještě mluvil o jistotě svého spasení a o své radosti z něj. Zdá se, že darbyisté jsou

²⁴ Georg Müller (1805–1898) patřil mezi vůdce bratrského hnutí zdůrazňující jeho otevřenost světu (odtud „otevření bratří“) a misií, oproti původnějšímu Darbyho důrazu na oddělení od zlého (světa), charakteristické pro exkluzivistické uzavřené bratry; viz Šíma 2002.

²⁵ Původně židovská modlitebna, kterou na počátku padesátých let získala žižkovská obec Církve československé (husitské) a užívala ji jako tzv. Farského síň vedle svého vlastního Žižkova sboru na náměstí Barikád. Provizorní stavba Žižkova sboru měla být nahrazena jinou, k tomu však nikdy nedošlo, a obec až do počátku devadesátých let užívala obě modlitebny. Modlitebna v Kalinově (dnes Seifertově) ulici byla po restituci domu transformována na zubní kliniku, pražský Křesťanský sbor se pak scházel v několika pronajatých objektech, od roku 2006 v bývalé evangelické modlitebně v Žilinské ulici na Spořilově (Záběhlíce). V roce 2009 tento sbor ze společenství Křesťanských sborů vystoupil a nadále působí samostatně jako Sbor věřících v Pána Ježíše Krista; Nešpor – Vojtišek 2015: 397.

ne církvi s určitou teologií, ale volně utvořenou skupinou lidí, jež stojí pevně v jistotě svého spasení a jež se cítí v osobním vztahu ke Kristu. Nemají kněze, nemají pobožnosti, pouze shromáždění, na nich zpívají, děkují a vyznávají.

Při této příležitosti, když už je řeč o jistotě spasení, chceme k tomu něco říct. Jistota spasení je dar od Boha, tak to řekl ten bratr. A jistě měl pravdu. I spasení i ta jistota je opravdu darem od Boha. Zato hloubku radosti nad svým spasením si už určuje člověk sám. A nám připadá, že tato radost, jež měla snad být důkazem pro ostatní, je samoučelná, je příliš veliká, příliš najevo dávaná na to, aby nemohla být nazvána sobeckou. Sobeckou, protože člověk radostně věřící jistotě svého spasení pro svou radost nevidí, že spouště lidí kolem něj nebude podobná radost dopřána už proto, že nejsou schopni pochopit zvěst o Ježíši. Sobeckou, protože takto radostně věřící neprožije ten nejhlubší sebezničující soucit s nemohoucím, přestárlym člověkem, který je odsouzen se jen dívat, jak ho už nikdo nebere na vědomí. Sobeckou, protože tímto štěstím zastíněný muž těžko pochopí každodenní vyčerpávající zodpovědnou dřinu, ve které jeho žena zase zůstane sama. Nevíme o zmínce v Bibli, že by Ježíš Kristus dával najevo radost, a on jistě o sobě věděl, že vydrží až do konce – kdežto my, kde je záruka v nás, [že] víme tak přesně, že my vydržíme? Jak, majíce radost ze svého spasení, můžeme nevidět utrpení někoho blízkého vedle nás s vědomím, že mu nemůžeme pomoci v jeho pozemském údělu. Ani pro člověka, plně spoléhajícího na pomoc Boží a u víře v ní není všechno tak jasné a jednoduché. Máme jistě spoléhat na Boha, ale ne jen na něj spoléhat! Jsou mnohé složitosti, těžkosti i záhady, které neodstraníme svou radostí. Je to postoj zjednodušený o chápající a soucítící službu těm nejpotřebnějším, těm nejubožejším, těm, s nimiž máme plakat. –

Pořad začal písní i u metodistů často zpívanou: Ten nejlepší přítel je Ježíš, tu zkušenost já stále mám... Potom se ujal slova bratr Vyhnánek z Bratislavy, menší červenolící člověk středních let. Přečetl část kapitoly z proroka Jonáše a mluvil o člověku bez Boha a o člověku s Bohem. Zpočátku byl jeho projev mdlý a nevýrazný, ale postupně se rozohňoval, až se dostal k prudkým gestům, ohni v slovech a síle v hlasu. Jonáš vzpurný a Jonáš prosící a pokorný. I tato kniha – stejně jako Job, nám ukazuje člověka jaký je. Job jeho pýchu, Jonáš jeho zatvrzelost. Člověk, stejně jako tento prorok, umí se protivit, ale když je mu zle, tak prosí; takový je člověk. Boží dané slovo je pevné jako skála, ale lidské? Čím byly smlouvy Hitlerovi? Cárem papíru. Dnes není jistoty v ničem, co dělají lidé, proto my nutně potřebujeme jiné jistoty, jistoty Boží. Když ke mně promluvil Bůh, poslechl jsem hned, ale později jsem se také vzpouzel, choval jsem se jako

dítě, které se vykroucí a dobře ví, že rodiče znají pravdu; takový už je člověk. Mluvil jsem nedávno s jedním mladíkem, ale nebyla s ním řeč, namítal, že chce ještě něco užít, že je mladý, že se mu nic nemůže stát. Ale Bohu nelze utéci, kam? Lépe je se pokořit a přijmout Jeho dary. Jaké dary? Jeden člověk si naříkal, jak je chudý, ale druhý mu řekl: dal bys za 10 000 jednu svoji nohu? Ty jsi se zbláznil, povídá on. Dal bys svou ruku za 50 000? Máš rozum, povídá on. Dal bys za 100 000 jedno své oko? Blázne! Peníze se rozkutálí, ale oko... Tak vidíš, jak jsi bohatý. Když člověk od Boha utíká, Bůh jej vede zpět, musí přísně, jako u Jonáše. Napadne vás vůbec, když vidíte matku, jak plácá své dítě po zadečku, že to dělá z nenávisťi? Ne, z lásky. A také Ježíš, který se narodil na této planetě a ne na jiné – protože zde se z nás zrodil hřích – nás miluje. Pokud jsme zdraví, máme jít za Ježíšem, ne až na smrtelné posteli. Když jsem mluvil s tím mladíkem, tak jsem se ho zeptal: Co bys mi řekl, kdybych měl jablko a nabídl ti jej sice, ale řekl ti, abys ještě počkal, zatím bych jej snědl a dal ti až ohryzek. I Bůh chce celé jablko!

Bratr Vyhnánek mluvil přesně půl hodiny. Po něm byl vyzván bratr Možíšek z Ostravy. Typickými krátkými koncovkami a velkou hlasitostí se projevoval tento bratr středních let a sporých vlasů. Navázal na řeč o Jonášovi a řekl, že u nich ve sboru byl na návštěvě jeden nevěřící a ten se hrozně podívoval těm třem dnům v břiše velryby, že prý to není možné. Ale jeden bratr mu odpověděl, že bible je slovo Boží a jí se musí věřit na slovo. I kdyby tam bylo napsáno, že velryba ležela v břiše Jonášově, tak on tomu bude věřit. V Ostravě se kdysi ustavila skupina lidí, kteří chtěli žít podle časopisu Nový lid. Hlavně byli abstinenti. Avšak předseda toho spolku, který na veřejnosti dělal všechno možné, aby lidi naučil pít šťávy, když byl sám doma, pil pivo a sem tam i víno. Takto nelze stvořit nový lid. Také ten starý, snad sedmdesátiletý Nikodém nemohl pochopit, jak se znovuzrodit. Z ducha znovuzrodit, řekl tehdy Ježíš. A to v Praze i v Ostravě. Příklad znovuzrození je v 9. kap. Skutků apoštolských, Saul Tarsenský. Rozdělení jedné osoby ve dvě, jednu zlou, přežilou, druhou budoucí, nadějnou. To je nový rod. Když se u nás křtilo – 14 lidí, – všiml jsem si, jaký otřes způsobil v lidech styk s vodou. Znovuzrození Saula i nás, to je otřes. A skončím ještě jednou příhodou, řekl. Víte, že mezi věřícími je tak 99, možná 99,5 procenta nekuřáků. A jednou jsme vám měli u nás křest a teď si představte tu ostudu, přišel tam taky jeden děda s fajfkou. A ne a ne mu to rozmluvit. Takový krátký čibuk to byl. Tak bratři řekli: nedá se nic dělat, a děda šel s fajfkou i do řeky. Ale když ho bratr, který křtil, takhle ponořil, dědeček se lekl, pustil fajfku a ta zmizela v řece. Mysleli jsme, děda bude smutný, ale on se jen otřepal a tak udiveně se kouká okolo a pak povídá: děkuju vám bratři. Udělali jste ze mne nového

člověka. Starý člověk zůstal ve vodě, fajfka taky zůstala ve vodě a já už nebudu kouřit. A nikdo ho už pak neviděl s fajfkou v hubě.

Píseň 79 byla ihned řečeno, jakmile bratr Možíšek skončil posledním výrazným slovem. Po písni následovala modlitba a to vždy tak, že lidé chvíli sedí, dokud prudce nevstane jako první ten, který se bude modlit. Písně zpívají darbysté z vlastního starého zpěvníku.

Bratrská jednota baptistů

Vznikla na našem území působením amerických misionářů, zvláště Aug. Mee-reise a to nejprve v Táboře, Brandýsi n. Orlicí a v Hledsebi u Prahy, kde roku 1886 pod vedením Jindřicha Novotného je založen „První pražský sbor u víře pokřtěných křesťanů“.²⁶ Roku 1915 vystavěl sbor pod vedením Jos. Novotného modlitebnu v Praze Vinohradech a při ní r. 1921 bohoslovecký seminář, kde kromě Jos. Novotného přednášeli zvláště Jindřich Procházka a prof. Králíček. Počet členstva rostl následovně: roku 1886 – 16, 1905 – 160, 1910 – 423, 1920 – 2.101, roku 1930 pak 4.406 členů. Oficiální název za první republiky byl Bratrská jednota Chelčického.

Dnes má církev na našem území sbory v těchto místech: (v závorce počet členů roku 1966): Bratislava (423), Brno (dva sbory, celkem 119 členů), Broumov (57), Gottwaldov (53), Cheb (177), Kežmarok (310), Klenovec (154), Kroměříž (66), Liberec (172), Lovosice (168), Lučenec (243), Miloslavov (86), Nesvady (408), Ostrava (191), Pardubice (82), Praha (dva sbory, celkem 309 členů), Šumperk (95), Tekové Lužany (138), Teplá (133), Vavrišovo (208), Vikýřovice (176), Vsetín (106), Vysoké Mýto (87), Žatec (127). V celkovém počtu 4.088 členů, jež církev uvádí, jsou zahrnuty pouze osoby již pokřtěné a aktivně se účastníci sborového obecnství.

Baptisté se kol. r. 1633 požadavkem křtu dospělých oddělili od radikálních proudů anglikánské církve a časem, zvláště v Americe, kam odešli již r[oku] 1639, se ustavili jako samostatná církev bez důrazu na organizaci, jejich programem je praktické křesťanství prvotní církve, jíž chtějí být pokračovateli. Naše BJB [= Bratrská jednota baptistů] je členem Evropské baptistické federace, jejímž předsedou je M. Židkov, a větví Světového svazu baptistů, kterému předsedá africký černoch W. Tolbert. Svaz má nejvíce členů ve Spojených Státech

²⁶ K Bratrské jednotě baptistů viz Dvořák – Pospíšil 1989; Vychopen – Kucová – Gondáš 2010; Nešpor – Vojtišek 2015: 125–154.

(asi 23 milionů), v Anglii (800 tisíc), Sov. Svazu (přes 500 tisíc) a jednotlivé církve jsou rozšířeny po celém světě.

Teologicky stojí naše Jednota na posici umírněného kalvinismu. Člověk sám musí uvěřit a obrátit se ke Kristu. Takto znovuzrození mají věřící k Otci přístup bez zprostředkovatelů a spojují se v bratrské sbory. Jsou vedeni a učeni Svatým Duchem a Božím slovem, které je dostatečné pravidlo pro život duchovní, sborový i občanský. Pečetí tohoto obrácení ke Kristu jako osobnímu spasiteli je křest ponořením.²⁷ Každý sbor je autonomní, všichni jsou královským kněžstvem. Službu ve sboru vedou volení bratří, často teologicky vzdělaní kazatelé. Administr. centrem je rada církve (na Vinohradech), předsedou je Václav Tomeš, tajemník St. Švec.

4. Sbor v Praze 4 – Podolí, Na Topolce 10²⁸

1. 1. 66 přítomno asi 35 lidí – kázal kazatel Rudolf Petr²⁹

Tento sbor je umístěn ve vilce, kde pravděpodobně bydlí i sám kazatel. Přišli jsme dnes později, už zpívali. Zpívali pěknou melodickou píseň opravdu s chutí. Na podiu stojí harmonium, doprovázel na něj starší bratr.

Následovala upřímná modlitba a potom zase zpěv, tentokrát asi osmičlenného sboru, píseň s názvem: Díky. Vkusná, střídmá píseň, pěkná melodií i slovy, zřejmě ji skládal sám kazatel Petr. Po čtení z Písma zase nastoupil sbor a zazpíval píseň, kterou jsem i já kdysi zpívala v metodistickém sboru ve Vršovicích, ale teď si nemohu a nemohu vzpomenout, jak se jmenuje.

Kázání bylo o předsevzetích, která, ať se snažíme, jak chceme, nelze uskutečnit jinak než s pomocí Boží. Kázání bylo dobré, ale já jsem se jaksi nemohla soustředit, takže mi mnohé uběhlo.

Kazatel vypadal jako hranatý Američan, měl však znatelný charakteristický znak, myslím ostravské mluvy – krátkost koncovek.

Museli jsme odejít už v 10.15 hod., což při začátku bohoslužeb v 9.30 hod. znamená těsně po kázání; Jenda totiž spěchal na vlak, kterým odjížděl k tetě na Křivoklát. A tak jsme dost neradi opouštěli tento maličký, intimní sbor.

²⁷ Rozumí se, že jde o křest v dospělosti, k němuž vede vědomé rozhodnutí pokřtěného a dlouhodobá příprava, kontrolovaná společenstvím věřících.

²⁸ Tento sbor se v roce 2019 s Bratrskou jednotou baptistů rozešel, respektive byl z ní kvůli odlišné – zjednodušeně řečeno příliš liberální – teologické orientaci a především rozdílu v pojetí sborové morálky a praxe vyloučen. Spolu s několika dalšími společenstvími sbor Na Topolce vytvořil nezávislé Společenství baptistických sborů, které bylo ještě téhož roku registrováno ministerstvem kultury jako nová církev.

²⁹ Biografie baptistických kazatelů viz Vychopen – Smílek – Pospíšil 2005.

6. Sbor na Vinohradech, Vinohradská 68

19. 3. 67 přítomno asi 95 lidí – zdejšího kazatele zastupoval kazatel Hlinka.

Přišli jsme poněkud později do tohoto sboru. Původně jsme jít do katol. kostela sv. Prokopa, ale protože tam byla o dnešní Květné neděli slavná mše bez kázání, šli jsme do nejbližšího sboru. Kázání, které zde již začalo, trvalo potom ještě celou půlhodinu, takže jsme o mnoho nepřišli. Kazatel St. Švec, jehož dost ohnivou řeč jsme zde slyšeli jednou před lety, zde ale nebyl, bratr Hlinka je asi šedesátiletý už s věnečkem šedivých vlasů, orlím nosem a s hlasem trochu vyšeptalým.

Hovořil na text – dnes je Květná neděle, – o příjezdu Krista do Jerusáléma. Ač je to král králů, jede skromně, ne jako světtíi panovníci; Kristus neupoutává okázalostí a ani nevyžaduje okázalost. Jede veřejně, všichni Židé o něm vědí, všichni mají možnost ho přijmout. Tento vjezd je posledním pokusem láskyplného Ježíše shromáždit národ kolem sebe.

Myšlenek je dost v tomto kázání, ale nemají příliš daleko k patetickým parafrázím na biblický text a jsou propleteny hesly, jako: Zpět ke Kristu! Obdivujeme tohoto kazatele, že se neunavil a nepolevil v důraze, s nímž celou půlhodinu mluvil.

Po kázání nastoupil sedmadvacetičlenný pěvecký sbor a zpíval procítěně píseň se slovenským textem. Bylo zde mnoho mladých lidí, zhruba tak 40 zběžně viděno, a to jsme ještě slyšeli ze sousední místnosti děti, které se účastnily nedělní školy.

Naše zkušenosti v baptistických sborech byly, zdá se, mnohem bohatší mimo Prahu (Litoměřice, Lovosice, Klenovec, Varna) než v tomto městě. Ale o tom snad až později.

Církev adventistů s[edmého] d[ne]

Začátkem minulého století určil americký farmář W. Miller příchod Páně na léta 1840–1844, nakonec na 22. 10. 1844. Když naděje čekajících se nesplnila, ujala se ztracené věci paní Ellen White a podle řady svých vidění vedla očekávající k přijetí zvláštního pojetí Božích věcí.³⁰

Pán Ježíš v Millerem vypočtený čas skutečně přišel, avšak ne zjevně, přešel však do svatyně svatých v nebi a zkoumá a očišťuje hříchy lidí; ty nebyly smyty

³⁰ O adventistické církvi podrobněji Dřejdar 2008; Piškula 2009; Nešpor – Vojtišek 2015: 155–208.

na kříži. Lidé, kteří přijali Krista, vstoupili teprve do zkušební doby, v níž ten, kdo se osvědčí, obdrží věčný život. Duše ostatních zemrou s tělem. Vlastně všechny duše zemrou s tělem, Bůh však lidi ze své vzpomínky vzkřísí k soudu, kde se o věčném životě či smrti rozhodne.

Hlavním přikázáním adventistů je, podle vidění paní Whiteové, zachování soboty. Sobotou se odlišují od církví zkažených římskou tradicí, k níž adventisté počítají i protestanty. Kvůli ní hlásají návrat ke Starému zákonu. Toto přikázání je jim Boží pečetí, neděle jest pečetí šelmy. Výklad apokalypsy je vůbec ve středu věroučného zájmu, neboť tam hledají nejvíce zpráv o budoucích Božích záměrech.

Ve dvacátých letech tohoto století počala církev misijní práci na našem zemi a roku 1930 měla 1860 členů. Ústředí církve (za války uzavřené) bylo v Londýnské ul. č. 30, kde dnes má církev opět dvě místnosti.³¹ Hlavní misijní úspěchy spadají do doby války, kde se rozšířili na venkov a do poválečných let. Avšak roku 1949 nebyli pojeti do státem uznaných církví a po určitou dobu mohli jen velmi obtížně vyvíjet veřejnou činnost.³² Přesto církev zaznamenala značný vzestup a dnes má v republice (zvláště na severní Moravě) asi 11 000 členů, od nichž požaduje zvěstovatelskou činnost a na něž uplatňuje církevní kázeň. Církev je finančně samostatná a vzhledem k obětavosti členů, kteří odevzdávají desátky, má relativně víc prostředků, než kterákoliv jiná církev u nás. Církev se snaží o zachování přísné organisace, ve vnitřním styku až úřední. Její členové jsou známí horlivostí, podmíněnou očekáváním blízkého příchodu Páně.

³¹ Modlitebna v Londýnské ulici byla vybudována v letech 1928–29, církevní ústředí a další organizace se do domu stěhovaly postupně, některé až v období druhé světové války. V souvislosti se zákazem církve v roce 1952 byla budova zkonfiskována, stejně jako ostatní církevní nemovitosti. I když byl zákaz po čtyřech letech zrušen, jednou z podmínek bylo, že církev nebude nárokovat restituci svých nemovitostí – to sice bylo dodrženo, adventisté se však snažili alespoň některé z původních modliteben koupit zpět. Objekt v Londýnské ulici v roce 1952 připadl Československému rozhlasu, v roce 1956 se do jedné (později dvou) místností mohlo vrátit církevní ústředí, sbor teprve v roce 1969. Ústředí i sbor zde nicméně zůstaly jen v nájmu a modlitebna byla spoluzžívána s rozhlasem, k jejímu odkupu CASD došlo až v osmdesátých letech. V roce 1988 byla stará nádvorní modlitebna stržena a v letech 1989–90 nahrazena novou; Nešpor – Vojtíšek 2015: 193.

³² Ke státnímu uznání CASD (= Církev adventistů sedmého dne) došlo skutečně až v roce 1950, v mezidobí nicméně společenství bez větších problémů fungovalo. Podstatně horší byl již zmiňovaný zákaz činnosti (odnětí státního souhlasu k duchovenské činnosti celé církvi) v roce 1952, kdy se orgány státního náboženského dozoru pokusily o drastické ukončení činnosti církve, došlo k soudním procesům kvůli měření státního dozoru nad církvemi, řadě věznění a omezení i k odnímání dětí jejich rodičům. Adventisté se však nenechali zlomit a jejich odpor zřejmě vedl k tomu, že Státní úřad pro věci církevní, respektive jeho nástupnické organizace již podobným způsobem proti žádné jiné církvi nezakročil; CASD pak byla obnovena v roce 1956, ovšem za cenu řady ústupků represivním orgánům.

Sami adventisté rozdělili se hned zpočátku na několik církví, zdaleka nejrozsířenější je ale církev adv[entistů] sedmého dne. Bohem inspirovanými jsou jí kromě Bible také spisy paní Whiteové. Vrcholnou autoritou je pak rozhodnutí Generální konference.

7. Sbor v Libni, U Pošty 6³³

29. 4. 67 přítomno asi 130 lidí, zkoušel kazatel Veverka

Využili jsme naší volné soboty k návštěvě společenství adventistů, kteří se každou sobotu na celý den shromažďují. V sobotu dopoledne mají vyučování.

Začali přesně, to ano, ale pozdní příchozí se troušili ještě půl hodiny po začátku. Školení začalo zpěvem shromážděných, doprovázeným varhanami a houslemi. Na varhany, které jsou umístěny vpředu, hrálo mladé děvče a na housle jeden starší bratr. Hned po zpěvu začalo vyučování – zkoušení. Kazatel – vlastně to snad ani nebyl kazatel zdejšího sboru – vznesl otázku, někoho, kdo se hlásil, jmenovitě vyvolal a ten odpověď papouškoval z jakýchsi skript. Otázky byly věcné a týkaly se výhradně Starého Zákona. Byli jsme tak překvapeni tímto způsobem dialogu, že teď nejsem schopna položit podobnou otázku. Necelá dvacítká hlásících se byli stále titíž, starší i mladí lidé. Bratr Veverka přibližně 20 minut takto kladl otázky. Po něm hned nastoupila jedna sestra a pokračovala stejnou formou, tentokrát byla lekce z Nového Zákona. Trochu jsme už uvykli, a tak jsem si poznamenala několik z nich:

V čem vidíme sebezapření Ježíše Krista?

Protože se nikdo nepřihlásil, odpověděla sestra, která otázku položila: V tom, že se stal chudým, a že opustil, či spíše odešel od svého Otce.

Kolikrát byl Ježíš pokoušen?

Jedna sestra, seděla za námi, řekla, že jen jednou. Jiný bratr zase odpověděl, že byl pokoušen stále. Za každou odpověď ten, kdo otázky kladl, poděkoval, ať už byla správná nebo ne.

Jak to, že Ježíš zvítězil?

Co je charakteristickým znakem učedníků?

Je kříž pro každého stejný?

³³ Sbor, původně založený v Holešovicích, se v letech 1960–85 scházel v modlitebně Českobratrské církve evangelické. V roce 1985 se přestěhoval do novostavby sborového domu na Smíchově v Peroutkově ulici – od té doby nese jméno Praha–Smíchov; Nešpor – Vojtíšek 2015: 192.

Na zodpovězení této otázky se přihlásila jedna sestra a vyprávěla příhodu o tom, jak jeden muž se zeptal na svůj kříž a v noci se mu pak zdál sen o andělovi, jak ho vede do místnosti, v níž si měl vybrat ze spousty jiných křížů. Když muž všechny kříže obešel a zhodnotil, vrátil se zase k tomu svému kříži. Z toho je vidět, že každý z nás má jiný kříž, ukončila ta dobrá sestra. Sestra, která se tázala, poděkovala a zeptala se ještě na naše vzory z minulosti. Podle svrchu zmíněné příručky vyšlo pořadí: Jan Křtitel, ap[osto]l Pavel, Pavlův přítel Epafrodit.

Po skončení tohoto zkoušení přečetl nějaký starší bratr tzv. misijní zprávu. Bylo to čtení o snu Ezechiele, jakéhosi muže, žijícího v současnosti. Ve snu mu bylo řečeno, aby hledal adventisty. Ten muž ale na sen zapomněl, i zdál se mu sen ještě jednou. Potom už nezapomněl, adventisty našel (nevím už kde) a založil na jejich popud sobotní školu. Dnes je na tom místě 400 členů.

Potom jiný bratr četl oznámení. Následovala píseň. Písně mají adventisté velmi pěkné a zpívají je s chutí. Potom modlitba a po ní přestávka, během níž byla vykonána sbírka. Pozdravili jsme se s naší známou, o níž víme, že sem chodí, a která nás už dávno zvala. Bydlí v domě, kde jsme zaměstnání. Každému, kdo se s ní dá do řeči, hovoří o bibli.

Po přestávce se zase zpívalo. Jednu jejich píseň jsme si ze zpěvníku opsali, tak se nám líbila. (Píseň: Veď mne, Spasiteli můj.) Užívají slovenského zpěvníku, vydaného r. 1951 v Báňské Bystrici. Potom se jeden bratr modlil, ale tak drmolivě a se spěchem, že jsme mu ani nerozuměli. Do prostoru před lavicemi se stěsnal asi 35tičlenný pěvecký sbor, složený z lidí všeho věku. Zaspívali píseň 471 ze zpěvníku, Jásavý chvalozpěv v Tobě mám /: ó Bože můj :/ neb Tvoji otcovskou péči znám... Je to píseň opravdu krásná.

Po této písni následoval pozdrav německého bratra Schäffera, nebo snad Schönfelda, z Roztocku. Řeči tohoto pána, to byl spletenec z národní hrdosti, hrdosti adventisty, špetky víry a náboženství. Bylo to prostě dost hrozné. Tuto situaci návštěv, tu znám důvěrně z dřívějšíka. Jen zřídka mívají věřící duchovní prospěch z návštěv z ciziny. Už překlad, i když je pečlivý a okamžitý, jako zde, je rušivý. Poselství začalo vzpomínkou na děti adventistů v Německu, kteří právě v této chvíli začínají svou sobotní misijní činnost v ulicích. Přešel na Japonsko, kde prý lidé neradi veřejně vyznávali svou víru, protože nutit, i nepřímo, někomu něco, je neslušné. Avšak později i oni zavedli kázání na ulici atd. Potom se zdržel u Bedřicha Velikého, vyprávěl o něm jakousi anekdotu, která končila slovy: jděte k čertu. A tak dál. Vydrželi jsme v sále do 11.30 hod.

Dojem z tohoto dopoledne je asi tento: Samolibé, žoviální, spokojené shromáždění. Seběmenší náznak pokory či skutečné očekávání Krista jsme zde

u nikoho neviděli. Suverenní, rozumové, ale bez filosofie, a bez účasti srdce. Bůh se zde zdá stržen s nebe a vláčen problémy, jež bychom si měli řešit sami, zatahován do těch nejmenších starostí shromážděných. Dobré je však učit se u adventistů vztahu k hudbě.

Je mi vždycky líto, když jsme zklamáni, zvláště u nekatolických církví. Měřítkem pro mne je otázka, mohla-li bych přivést do shromáždění své známé. Sem ne. Sem tedy ne.

8. Sbor v Podolí, Podolská 31³⁴

22. 1. 67 přítomno asi 85 lidí – hovořil kazatel Markalous (snad)

Tolik jsme toho slyšeli o této církvi vyprávět, tolik pěkného a překvapujícího a tolik jsme se těšili. Tak tedy vystupujeme do tohoto sboru, do sálu, vypůjčeného od církve československé. Sál je téměř v podzemí, žádný vnější znak nebo nápis nenaznačuje, že právě zde je modlitebna. Obyčejná místnost, před níž je šatna, s 90ti místy k sezení na bytelných selských židličkách. Vpředu je umístěna kazatelna, harmonium i pianino. Pět zářivek visí od stropu a na pravé stěně obraz Jana Husa. Lidé, oblečení docela obyčejně, ba co neobyčejněji, si přinášejí z domova zpěvníky. Písně, které potom zpívali, byly zjevně amerického původu, pěkné, melodické, snadno zapamatovatelné.

Bratr, který uváděl přednášku kazatele, i kazatel sám, měli zřetelný americký přízvuk, i když jejich česká výslovnost byla velice pěkná. Zřejmě žili nějaký čas v USA. Šlo skutečně o přednášku, nebyl čten text z bible. Kazatel hned spočátku nastínil celý program večera a to ne slovy, ale názornou kresbou. Za pomoci jednoho mladého bratra připevnil na vysokou kovovou tyč [...] obraz, důkladně vymalovaný.

Těmito jednotlivými body kazatel potom procházel a nastínil cestu našeho Spasitele. Mluvil o vtělení, jako o prokázaném faktu, citoval dějepisce, že Ježíš skutečně žil a narodil se z Panny. V oddíle „bezhráňného života“ užil nezvyklých metod. Řekl: Zavoláme si sem teď římského soudce Piláta a zeptáme se ho, co si skutečně myslel o Kristu. (A četl text) ... Žádné viny na něm nenalézám. Pak mluvil dál docela zběžně o dalších bodech. O prostřednictví řekl, že Ježíš zastává v nebi kněžský úřad, že On je Prostředník, bez Nějž

³⁴ Sbor vznikl původně v Krči, sídlil v novostavbě církevního semináře v Zálesí. Tento objekt po zákazu církve připadl Ústavu pro choroby oběhu krevního (dnešní IKEM), sbor se po obnově scházel v pronajatých prostorách, zde v modlitebně Církve československé (husitské). Po roce 1989 se sbor rozdělil na sbory Praha – Krč a Praha – Strašnice.

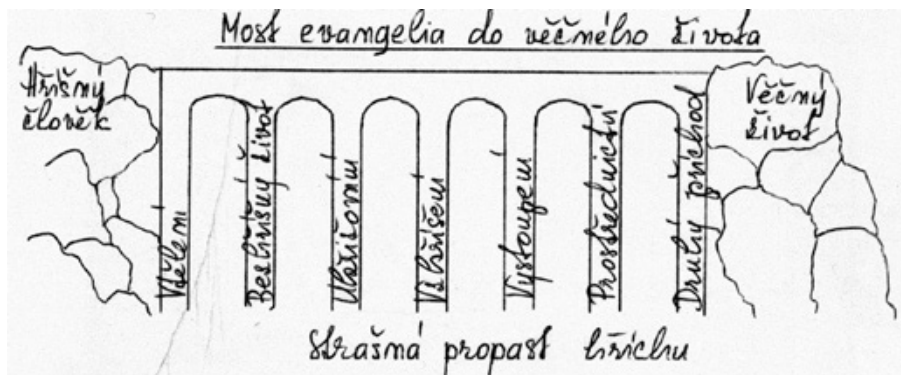

Schéma působení Evangelia podle kázání v podolském sboru CASD (č. 8)

k Bohu nemůžeme jít. O druhém příchodu nebylo učiněno zvláštní zmínky. Ano, Pán Ježíš přijde zcela konkrétně podruhé, ale nic nebylo řečeno, co by zdůvodňovalo advent těchto věřících. Celá přednáška byla vedena jaksi zběžně, spíš spatra, za současného a hojného hledání v Písmu. Zvláštní na věřících byla jejich, přímo zuřivá, touha zapsat každé pronesené slovo. Jedna stará, šedivá sestra psala i ve stoje, když pouštěla sednout opozdilce. Psala úžasnou rychlostí. Celkem psala asi pětina věřících. Velmi pěkné nám připadalo, že když opožděně přišla jedna sestra a kazatel už mluvil, přestal v hovoru, vyzval opozdilou, aby si šla sednout, tamhle je volné místo, počkal, dokud si nesedla a zase pokračoval.

Bylo zde mnoho mladých lidí, zvláště chlapců a dva v texaskách a se žvýkačkami. Na závěr shromáždění vystoupil pěvecký sbor, který řídila žena. Na piáno doprovázela dívka. Tak věkově nesourodý sbor se asi těžko uvidí, od asi 12letého chlapce až po šedivého starce. Sbor hlasově nevyrovnaný. Jakmile kazatel sbor uvedl, povstalo téměř celé shromáždění, jen hrstka nás zůstala sedět. A na stupínku se umístili tak nešťastně, že uprostřed sboru vysoko vyčníval jeden chlapec s velkýma ušima, po stranách u něj nikdo větší nestál, až zas u zdi velcí lidé. I samo umístění sboru do struktury večera nebylo příliš vhodné, hned po této produkci následovala sborová píseň všech věřících. Zpívá se ve stoje. V závěru se několik přítomných hlasitě modlilo.

Celkový dojem z tohoto večera nebyl ani mohutný, ani zase slabý, ale prostě – prostřední.

Církev pravoslavná

Ve východní části vzniklé Československé republiky žilo mnoho příslušníků pravoslavného ritu, kteří měli v bývalých Uhřích některé samostatné duchovní správy. Byli to částečně Rusíni, částečně Slováci a většinou Ukrajinci. Samostatná národní pravoslavná církev vznikla však v Čechách, když se z nové Československé církve vyčlenil proud nesouhlasící s její orientací čistě národní a příliš racionalistickou a žádající orientaci slovanskou.³⁵ Pod vedením biskupa československé církve dr. Matěje Pavlíka, původně katolického kněze studovaného v Olomouci s hojnými styky s pravoslavnou Rusí, jenž organizoval nejprve samostatné sbory v Čechách, vznikla roku 1924 nová církev, v níž se Matěj Pavlík stal prvním biskupem (eparchou) – v Srbsku skutečně přijal biskupské svěcení³⁶ – pod jménem Gorazd.

Roku 1910 vykazují úřední statistiky na území Čech a Moravy 3.051 pravoslavných, roku 1920 v celé republice 73.086 a roku 1930 145.583. V Čechách církev přesto živořila a žila v hmotné tísní.³⁷ Roku 1942 po atentátu na Heydricha byl biskup Gorazd popraven a církev rozpuštěna.³⁸ Ustavila se opět roku 1945 jako autokefální pravoslavná církev³⁹ se třemi eparchiáty: pražským

³⁵ Pavlíkův (Gorazdův) pravoslavný směr v Církvi československé (husitské) po rozkolu v letech 1922–24 vytvořil českou (československou) pravoslavnou církev, plně institucionalizovanou v letech 1926–29. Nebyl však jediným a už vůbec ne prvním pravoslavným proudem v českých zemích. I když pomineme ruské pravoslavné, kteří se začali organizovat již v 19. století a které v meziválečném období doplnili „bílí“ emigranti se Sovětského Ruska / Sovětského svazu, od roku 1903 existoval spolek Pravoslavná beseda, sdružující české zájemce o tuto zbožnost, v roce 1920 transformovaný do Československé obce pravoslavné. Tato skupina, vedená archimandritou Sawatijem (Antonín Vrabec, 1880–1959), byla v konkurenčním vztahu k – státem podporované – skupině Pavlíkově, udržela se však přinejmenším do druhé světové války. K dějinám české pravoslavné církve viz Aleš 1993; Marek – Bureha 2008; Nešpor – Vojtíšek 2015: 491–529; k církevnímu rozkolu v Církvi československé (husitské) a osobnosti biskupa Gorazda Šuvarský 1979; Marek 2005, 2019.

³⁶ Matěj Pavlík (1879–1942), po vysvěcení Gorazd, přijal pravoslavné biskupské svěcení v roce 1921 ještě jako reprezentant Církve československé (husitské), v té době usilující o součinnost, ne-li dokonce spojení se srbskou pravoslavnou církví.

³⁷ Tvrzení o živoření a hmotné tísní pravoslavné církve v českých zemích je poněkud nadnesené, v roce 1940 měla 13 obcí a vybudovala si nebo získala 21 chrámů (ve třech případech šlo o chrámy postavené ještě před první světovou válkou ruskými pravoslavnými); Nešpor – Vojtíšek 2015: 491–529.

³⁸ Důvodem byla účast členů církve (nikoli samotného biskupa, který byl v tomto smyslu skutečně nevinnou obětí) na ukrývání atentátníků; ti byli nakonec donuceni k sebevraždě v obleženém pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje (původně sv. Karla Boromejského) v Resslově ulici.

³⁹ Obnovená církev nejprve jurisdikčně přešla ze srbského na moskevský patriarchát (1946) a následně byla prohlášena autonomním exarchátem. Patriarcha moskevský a celé Rusí jí udělil autokefalitu (úplnou organizační samostatnost) teprve v roce 1951, tuto autokefalitu ovšem ostatní

(metropolitové pražští a celého Československa Jelevferij, Jan a nyní Dorotej), prešovským (nyní Mikuláš) a michalovským (Cyril). Církev má těžiště práce na východním Slovensku, kde má též v Prešově teologickou fakultu (nyní jen málo obsazenou posluchači). Sbory v Čechách (Liberec, Frýdlant, Teplice a j.) jsou horlivěji navštěvovány hlavně bývalými Rusi, přesto církev vykazuje – roku 1950 – téměř 400 000 členů. Vydává v Praze měsíčník Hlas pravoslaví.

Jádrem náboženského života je členitá bohoslužba, v níž se podle pravoslavné tradice uplatňuje uctívání Těla Páně i Písma svatého, starý zpěv a církevně slovanský jazyk

9. Kostel sv. Cyrila a Metoděje, Nové Město, Resslova 9

2. 10. 66 přítomno asi 30 lidí, jméno kněze neznáme

Ještě s čerstvými dojmy z pravoslavné bohoslužby v bulharské Varně, kde jsme byli na dovolené, jsme spěchali navštívit tento kostel.

Je to zde poměrně malá, ale vysoká místnost s jedním lustrem, který visí ze stropu, plného fresek. Kolem dokola jsou obrazy svatých, sv. Václav dokonce několikrát, a to i ve zbrani, s kopím, štítem a dýkou.⁴⁰ A také stojany a obrazy. Podlaha je kamenná, pokrytá kokosovými koberci. V popředí dvojitý stupínek a dřevěnou stěnou s trojími dveřmi oddělený svatostánek. Stejně, jako ve Varně, dvoje dveře jsou neviditelné a střed je otevřený. A už podruhé vidíme sedmiramenné svícny a několik velkých svícnů s pomocnými držáky na obětní svíčky věřících. Židle pro věřící jsou postaveny do dvou proudů, stejně se ale po většinu obřadu stojí.

Kněz je ve středních letech, trochu přísného vzhledu. Kněz a jen jeden ministrant, tento v černých civilních šatech, onen v červeném ornátu. Sled jednotlivých úkonů obřadu je pravděpodobně stejný jako ve Varně, ovšem s takovým rozdílem, jaký je mezi katolickou mší v Praze a tou, jež jsme prožili v České Lípě.

Knězi zde odpovídal sbor asi šesti lidí, zdá se, že s jedním ženským hlasem. Když se snažili, zpívali poměrně čistě, avšak také jejich dirigent, jehož jediného

pravoslavné církve dlouho neuznávaly – ekumenický patriarcha cařihradský ji uznal teprve v roce 1998. Nebylo se ostatně čemu divit, československá pravoslavná církev byla v období vlády komunistického režimu výrazně závislá na církvi ruské i na dění v Sovětském svazu jako takovém, jejími arcibiskupy byli až do roku 1999 Rusové příшеjší ze Sovětského svazu.

⁴⁰ Chrám sv. Cyrila a Metoděje je původně římskokatolický kostel sv. Karla Boromejského, barokní chrám s emeritním domem z 18. století. Po sekularizaci během josefinských reforem sloužil jako skladiště a uvažovalo se i o jeho zboření. Nakonec byl v roce 1935 propůjčen pravoslavné církvi.

bylo možná na kůru zahlédnout, jim každou chvíli hlasem udával výšku nástupů. A to dost hlasitě, bez ohledu na to, co se dělo ve svatyni. Stejně jako ve Varně, zazpívali hymnus, jejíž začátek, nebo snad celý, je bývalou carskou hymnou – Bože cara chraň. Tato melodie je velmi mohutná.

Lidé v této církvi umí bohoslužbu prožít, při tom se jí vlastně neúčastní. Náhodný příchozí, jenž nezná smysl jednotlivých úkonů a navíc skoro nerozumí církevní slovanštině, má z obřadu málo. Pravoslavná bohoslužba působí na cit a vyžaduje od věřících, aby se plně poddali přítomnosti Krista.

Evangelium sv. Lukáše četl kněz česky, trochu pozdviženým hlasem. Následovala kratinká, trochu zhurta pronesená promluva. O svátku zjevení Bohorodičky, o tom, jak se zjevila dvěma svatým kdesi v Cařihradě. O přímlovách Panny Marie – říkají jí „naše máti“. Také se zmínil o t. zv. „pokryvu“. Nejspíš je takto nazývána oblast zájmu nebo záštity Panny Marie. Při tom stál kněz na dvojitém stupínku, kam mu jeho pomocník přinesl kazatelnu. Zvláštní zde mají přijímání. Uprostřed bohoslužeb přijímala jen jedna sestra jménem Božena. Teprve na konci přijímali ostatní, kteří chtěli, a to tak, že pomocník kněze držel ták s rozkrájeným chlebem a každý věřící napřed políbil kříž, který podával kněz, a potom si vzal kousek chleba a odcházel. Kněz mezi tím oznamoval příští bohoslužby. Nebylo to vlastní přijímání, jen jakési společenství.⁴¹

Když jsme tam dnes tak stáli, napadla mi divná myšlenka. Svět, ve kterém žijeme, byl stvořen tak rozmanitě. Těch druhů zvíře, hornin, vod, rostlin, už jenom takový strom, jehož dva listy nejsou stejné, ba ani žilka jednoho listu; a každý člověk jak se liší jeden od druhého a jak se každý snaží žít rozmanitě, jen žádnou jednotvárnost, pro niž ostatně nikde na světě není příkladu. Jen bohoslužby nabízí lidé Bohu stejně pro všechny neděle. Vyvinuli je tak, přesně, určili podle své církve, vymezili v čase, který málem sledují hodinkami. Tradice je i v této oblasti tak silným poutem dneška, že i nepatrná změna obřadu kterékoliv církve, je převratná věc pro koncil, synod či schůzi.⁴² Je to tak dobré? A člověk se do toho má vejít. Každou neděli. A má to stačit.

⁴¹ Opravdu se nejedná o přijímání, nýbrž o podávání požehnaného chleba. Pravoslavné přijímání probíhá tak, že věřící smočí chléb ve víně, případně jim jej celebrant podává na lžičce.

⁴² V případě pravoslavné církve žádná taková obměna není možná, církev je „pravoslavná“ – tedy správně slavící. Její liturgie (bohoslužba) je chápána jako účast na božské liturgii andělů v nebi.

10. *Kostel sv. Klementa, Staré Město, Karlova 1*

25. 5. 67 přítomno asi 25 lidí – jméno kněze neznáme

Asi právě těch 25 lidí se poměrně aktivně, t. j. hlavně zpěvem, účastnilo bohoslužeb. Kromě nich zde byli turisté a čumilové. A my, Žalmista – snad žalmista –, starší člověk, vedl zvukným hlasem zpěv. Přesto, že jsou v kostele varhany, nebylo jich použito. Vše se zpívalo a četlo církevní slovanštinou, což nám bylo naprosto nedostupné k rozumění. Staří Čechové museli být hodně trpěliví, když Cyril a Metoděj... Jinak způsob bohoslužeb asi tak stejný, jako v Resslově ul. Vlastní obřad, opět bez účasti lidu, se konal v odděleném kněžišti, kde jen dveřmi bylo možno něco málo spatřit. Kázání nebylo.

Ráda bych se při této příležitosti zmínila o „Vzkříšení“ L. N. Tolstého, kde se lze trochu blíže seznámit s pravoslavným obřadem, a kde jsou také, podle mého soudu velice oprávněně, kritické připomínky. Ve vydání z r. 67 nakladatelstvím Odeon je to 39. a 40. kap. Je to román z r. 1899, ale doba, v níž Tolstoj přemýšlel, není na závadu aktuálnosti.

Církev metodistická evangelická⁴³

Světový metodism vstoupil do naší vlasti roku 1920, kdy americká Metodistická církev jižní vyslala svou misií do nově vytvořeného státu, aby tak „splatila dluh, jímž jest obrodné metodistické hnutí zavázáno české Jednotě Bratrské“.⁴⁴ Soustavná evangelisace, jejímž smyslem je „hledati hříšníky a ukazovati jim na Ježíše, jako jejich osobního spasitele“, která byla zpočátku prováděná ve stanech, později ve sborech a kazatelských stanicích, podporovaných a vedených z Ameriky znamenala, že v roce 1930 měla církev 9.919 členů, 33 sborů a 23 kazatelů, prošlých buď Metodistickým biblickým kurzem, nebo studovaných v cizině (na př. všichni krajští starší: J. Dobeš, J. P. Barták, V. Vančura, D. P. Melson). Církev byla však stále pouhou misií a také biskupové byli Američané (biskup a superintendent W. B. Beauchamp, později U. V. W. Darlington), což se neblaze projevilo v hospodářské krizi roku 1930 a zvláště za světové války. Po válce, kdy měla u nás 17 farností a 15 kazatelských stanic, organisovala se částečně na základu domácím (superintendenty byli J. P. Barták

⁴³ Správně Evangelická církev metodistická.

⁴⁴ Podrobněji Schneberger 2003; Procházková 2000; Nešpor – Vojtišek 2015: 331–356.

a V. Vančura, biskupem P. N. Garber) a až do roku 1949, kdy správa i této církve byla převzata státem, byla velice aktivní.

Dnes má církev u nás asi 8 tisíc členů v 16 sborech: Bratislava (kazatel Polák), Budějovice (V. Huňatý), Jihlava (V. Žák), Karlovy Vary (A. Jersák), Liberec (Schnoeberger), Litoměřice (Zajíc), Nový Přerov (Hájek), Ostrava (Jelínek), Slaný (Šmíd), Třeboň (Svidenský), Týn nad Vltavou (Příhonský), Velvary (Staniek) a tři sbory v Praze, dále sbor v Jenkovicích, který není obsazen kazatelem. Správu církve provádí konference zástupců sborů, volící radu, v jejímž čele je superintendent (nyní Václav Huňatý), jež sídlí v církevním domě v Ječné ul. 19. Biskupem „ženevské oblasti“ je od roku 1966 Švýcar F. Schäfer. Církev vydávala od roku 1923 do 1952 měsíčník Křesťanský buditel, jehož šéfredaktoři byli postupně J. Dobeš, J. P. Barták, J. M. Erlebach a L. Schneider.⁴⁵

Methodismus nevznikl programovým odtržením, bylo to původně obrodné hnutí, jež proti osvícenskému racionalismu v oficiální anglikánské církvi zdůraznilo osobní význam biblické zvěsti pro věřícího. Když roku 1791 organisátor této obrodné akce John Wesley zemřel, vznikla z „Wesleyových volných sdružení mužů a žen hledajících spasení a sjednocujících se ke společným modlitbám“, jichž bylo jen v Anglii asi 72 tisíc, církev metodistů, rozdělená původně do několika směrů. Do Ameriky přišli metodističtí kazatelé roku 1760 a pod organizací F. Asburyho měli roku 1816 již 215 tis. členů a stali se hlavní evangelickou americkou církví vedle baptistů. Methodismus nechce lpět na vyhraněné teologii, chce své příslušníky „poučovat o metodě pravého křesťanského života“. Myšlení J. Wesleye vychází z protestantského důrazu na ospravedlnění, kterého však člověk dosáhne aktivním křesťanským životem po obrácení k Bohu. Obrácení je důsledkem zkušenosti Božího působení v člověku, která však nemůže být vykládána libovolně, ale ve shodě s Písmem. Svátosti chápe skutečně, podle tradice anglikánské církve, nikoliv jen symbolicky.

Ve světě má methodismus dvě větve: americkou, episkopálního zřízení (přes 11 milionů členů) a anglickou konferenční (asi 1 ½ milionů členů). Misijně je činný na celém světě, dnes zvláště v Jižní Americe a Jihovýchodní Asii.

⁴⁵ Po vynuceném zániku časopisu církev v letech 1958–62 vydávala interní cyklostylovaný časopis Metodista, ani ten však nedokázala udržet. Jako interní Oběžník byl obnoven v letech 1970–73, jako časopis teprve v roce 1984 s titulem Slovo a život.

11. Sbor na Novém Městě, Ječná 19

3. 4. 66 přítomno asi 35 lidí – kázal G[ustav] Maláč, zástup zdejšího kazatele V[iléma] Schneebergera⁴⁶

Sbor v Ječné ulici je ústředním sborem metodistické církve. Tady dnes bydlí superintendent Huňatý, zde se konají výroční konference, sem přijel někdejší biskup této církve dr. P. N. Garber, ale to už je dávno. Pamatuji se na shromáždění, jichž jsem se i já zúčastnila, vím, jak mnoho sem chodilo lidí, jak na varhany hrával bratr Nemanský a kdy superintendentem byl dr. J. P. Barták a kdy zde kázával bratr V. Vančura a br. Schneider. A tak se mi teď zdá, že vrchol působení metodistů v Československu byl právě v této době, v letech po druhé světové válce a skoro si myslím, že to je i pravda.

Vešli jsme do malé, temné místnosti.⁴⁷ Tuším, že byla závěsem oddělena od zbývající větší části. Pár židlí, seřazených v lavice, téměř vyplnilo celý prostor. Židle také lemují jednu podélnou stěnu a právě na nich sedí tři mládenci, distancující se tak od těch několika dospělých, kteří zaujali místa uprostřed. V kamnech se ještě topilo. Vpředu u zdi, vlevo, stálo harmonium a u něj mladý, obrýlený muž přísného zevnějšku a trochu nervosní. Ani jednu ze zvolených písní jsem neznala. A k velké škodě jsem tento zápis psala až za týden a zapomněla do té doby všechno, co bylo nutné sem napsat. Zůstal nám z kázání a osobního projevu bratr Maláče jen velice přesný dojem. Jeho postoj byl naprosto jasný, moderní a konkrétní vůči živému Kristu. Způsobil, že jsme všichni, mohu-li mluvit za ostatní přítomné, velmi jasně cítili Boží přítomnost.

Po kázání jsme byli pozváni sestrou Borovičkovou na sobotní prý vysokoškolské disputace, konané v 17 hodin. Jak jsme však v sobotu zjistili, sešlo se pět dětí a my dva. Po půl hodině marného čekání před zavřenými dveřmi jsme šli všichni domů.

⁴⁶ O kazatelích metodistické církve viz Schneeberger 2007.

⁴⁷ Velká modlitebna, vybudovaná v roce 1926 a ústící průčelím do Malé Štěpánské ulice, přestala být v období komunistického režimu v souvislosti s úbytkem členů sboru využívána, konaly se zde jenom celocírkevní výroční konference a podobné akce. Ochozy druhého patra modlitebny byly přestavěny na kanceláře. Jako standardní modlitebna začal být užíván menší sál v přízemí sborového domu.

12. Sbor ve Strašnicích, Vilová 26

9. 1. 66 přítomno asi 15 lidí – za zdejšího kazatele Erlebacha kázal jeden starší bratr

Tento sbor je i moderní tramvají hodně vzdálen středu města. Mrzlo, jen praštelo toho dne.

Vstoupili jsme do vilce podobné Betlémské kaple. V předsínce je výstavka pohledů, které poslali kazatelé i jiní lidé kazateli Erlebachovi. Mezi jinými jsme tak našli lístek od Vl. Machaly, to je jeden bratr z ostravského sboru, znám ho z dřívějšíka a je velice zvláštní člověk: nikdy ho nikdo neviděl smutného.

V kapli dole je velká pěkná místnost, zřejmě se užívá jen v létě. Trochu točité schody vedou do patra na kůr, který je celý zasklený a je vytápěný a odtud je výhled do místnosti dolů. Na harmoniu hrál starší šilhavý bratr poněkud neobratně, což bylo úplně jedno, protože písně byly tentokrát tím nejpěknějším ze všeho. Krásné, melodické, metodistické známé písně.

Kazatel Erlebach jel kázat do Jablonce, tak oznámil bratr, který ho dnes zastupoval. Avšak vše nasvědčovalo tomu, že připravil ne jen kázání, ale i modlitby, než odjel, aby zastupující mohl připravené jen přečíst, což se také stalo. Kázání jednalo o lidských vztazích a o uvážlivosti slov. Budilo dojem roztržiténosti. Ani prostředí zde nebylo moc příkladné. Asi dva lidé přišli velmi pozdě. Ženy se bavily během zpěvu i při kázání a projevíly tak svoje hrubozrnnější založení. Snad sem chodí víc lidí, když je tepleji a když káže kazatel Erlebach, takto jsem však neuměla potlačit svůj stud před Jendou a zároveň bezmoc nad tím, že mi asi neuvěří to, co já vím o metodistech, že tato církev je opravdu jednou z vhodných forem křesťanství pro dnešek, právě svou programovou aktivitou.

17. 9. 67 9 hod. přítomno asi 22 lidí – kázal kazatel [Karel] Bartoš

Byli jsme překvapeni mládím kazatele: je mu snad třicet let. Vypadá jako Jozef Zíma,⁴⁸ alespoň z dálky; až se to roznese, jsme zvědaví na ty houfy žen a dívek, které se sem na bohoslužby pohnou. Zatím je v lavicích ještě dost prázdného místa, které bratra kazatele silně mrzí, asi třikrát se o těch místech zmiňoval. Byli jsme dnes totiž dole ve velkém sále, v pěkné, typické modlitebně.

⁴⁸ Josef Zíma (* 1947) je český herec a zpěvák, v šedesátých letech orientovaný na střední proud pop music, později spíše na dechovku.

Kázání bylo na Luk 19, 1–10 a tlumočilo prý myšlenky ze závěrečného kázání na metodistickém kurzu, který právě skončil ve východním Německu. Bylo dlouhé, precísní a ani na chvíli neopustilo linii textu. Kristus prochází i naším městem, i tato Jeho cesta kolem nás je možná poslední příležitostí pro nás. Nejdůležitější je naše touha Jej spatřit a přijmout a tak jako malý Zacheus byl touto touhou velkým před Jeho očima, i naši touhu naplní. Kristus se nám dá poznat a zůstane s námi ne jen jeden den, ale navždy.

13. Sbor ve Vršovicích, 28. pluku 15

22. 5. 66 přítomno asi 30 lidí – kázal kazatel [Josef] Kocourek

Tohle je můj mateřský sbor. Od svých 15 ti let jsem sem chodívala s maminkou. Plných 10 let. V těch letech tam kázal bratr kazatel Matěna. Zemřel už. Byl velice citlivý a skutečně hluboce věřící. Bylo nás mnoho mladých lidí. Co všechno jsme [se] napodnikali! Mnozí z nás hráli na kytary, samozřejmě včetně našeho kazatele. V neděli odpoledne jsme chodívali do nemocnice v Krči, dnes Thomayerovy a tam v pavilonech, kde byli umístěni nemocní a staří lidé jsme sloužili slovem i zpěvem. Jak se na nás těšili! A jak jsme tam mnohdy my mladí neradi šli. Dnes vím, že právě takto a jen tak by měl být křesťan na svém místě. Nebo jsme chodili večer do kaváren a barů kolportovat Křesťanský buditel, to byl časopis metodistické církve. V kavárně Valdek byli velice ochotní. Konferenciér nás ohlásil jako malou změnu programu a jmenoval dvě skladby, které orchestr s houslistou zahrají, než nabídneme časopisy. A z kavárny Mánes nás tehdy slušně vyhnali. Mnoho jsme toho tehdy podnikali, snad proto od té doby ve mně zbyla touha po aktivním křesťanství.

Dnes jsem se sem šla podívat tedy trochu se strachem a s obavami, budou-li tam někteří lidé přítomni, které jsem znala. A budou-li a poznají-li mě, co řeknou mé návštěvě? Mému návratu? Vždyť vědí, že jsem sem přestala docházet, že jsem zvlázněla, ale nevědí, s jak bolestným vědomím toho všeho sem dnes přicházím. Nevědí, jak hluboce lituji té mezery, nevědí, že jsem dnes věřící, ne pro svou výchovu, ne ze zvyku, ale z vlastní vůle, protože jsem mnohého zkusila a mnoho poblouznění zažila a tuto cestu, cestu za Ježíšem jsem zvolila jako jedinou.

Sestra Našincová mě poznala ihned. Sedli jsme si s Jendou dozadu. Místnost je nezměněná, jen nově vymalovaná a na bočních stěnách jsou přidělané zářivky. Je to velký sál, světlý, vpředu křídlo, vzadu varhany. Prostá kazatelna a výzdobou jen květiny. Chodívalo sem mnoho lidí, dnes jich je jen hrstka

a docela se v lavicích ztrácejí. Ze starých známých je zde bratr Zázvorka, manželé Našincovi, sestra Koubková, šedivá sestra, nikdy jsem nevěděla, jak se jmenuje, – maminka Blanky, sestra Matěnová (manželka kazatele Matěny) a její dcerka Bohunka – jediný mladý člověk. Na varhany hrál jako kdysi, jako vždycky Bohouš Sláma.

Četl se Žalm 103 a to střídavě, vždy jeden verš kazatel Kocourek a další verš sborově věřící. Kázání trvalo asi 30 minut a byl to výklad o lásce, kterou máme milovat Boha. Bylo ale tak uspávající, že jsem už během něj povolila pozorností a zapadla do vzpomínek. Kazatel Matěna se při bohoslužbách modlil vkleče. Mnohokrát se stalo, že vstal a chvíli nebyl schopen něco říct, protože plakal. Jen málokdy se stalo, že by býval nezpíval pěvecký sbor, jehož chloubou byla neškolená sopranistka Miluška, dcera manželů Našincových. Dnes zpívá ve sboru v Jihlavě, kde káže její manžel Vl. Žák. A děti, kolik sem chodilo dětí!

Závěrečná píseň je dozpívána. Kdy zanikne i tento sbor? Ať už to aspoň dlouho netrvá.⁴⁹

Jednota českobratrská⁵⁰

Svobodná církev reformovaná (název až do r. 1919) byla postavena na misi americké kongregační církve z roku 1873 a vznikla z touhy po duchovním probuzení ev[angelické] reformované církve, zvláště v okruhu východočeského kazatele Balcara a faráře Šuberta. 3. 6. 1880 byl založen první sbor, jenž odmítal státní uznání⁵¹ a byl ve svém zřízení kongregační. Tato radikálně reformovaná církev je u nás největším nositelem tradice českého bratrství v jeho [!] posledním, kalvinisticky ovlivněném období, s charakteristickým důrazem na niternou opravdovost víry. Církev udržuje aktivní styky s mezinárodním Kongregačním svazem a se „svobodným křesťanstvím“, zvláště severským.

Jednota Českobratrská má asi 10 000 členů, z toho přes 6 000 řádných, ostatní jsou členové přípravní a kromě nich jistý počet čekatelů. Církev přijímá za své členy ty, „kdo se dobrovolně přihlásili a vyznali, že se celým srdcem obrátili

⁴⁹ Sbor již neexistuje, v roce 2005 byl zrušen a včleněn do sboru Praha – Strašnice. V modlitebně církevního domu, adaptovaného v roce 1921, se dnes schází anglickojazyčný metodistický sbor.

⁵⁰ V roce 1967 církev přijala nový název Církev bratrská. Podrobněji k ní Zelinka 1950; Sto let 1981; 120 let 2000; Nešpor – Vojtíšek 2015: 209–247.

⁵¹ Nechuť k jakémukoli podřízení se „světu“ byla spolu s důrazem na sborovou morálku základní charakteristikou svobodně reformované církve, zatímco na teologické rovině se od reformované církve lišila jen málo; teprve později k tomu přibýly další evangelikální prvky.

k Ježíši Kristu jako svému osobnímu spasiteli a Pánu a dosvědčují to svým životem.“ Z celkového počtu 29 sborů je 21 v Čechách: (K. Vary – kazatel K. Sita, který letos přešel na Smíchov; Litomyšl – Jar. Kučera; Ústí n. L. – M. Cvrček; Plzeň – Kočnar; Česká Skalice – L. Rejchrt; Veselí n. L.; Beroun; Teplice; Husinec; Náchod atd.) 6 sborů na Moravě: (Brno – J. Urban; Olomouc – J. Medek; Letovice; Vsetín; Mor. Ostrava; Těšín) a na Slovensku v Bratislavě, Levicích a Prešově. Ve sborech slouží kromě duchovních často laičtí kazatelé. Růst členů možno posoudit stručně z těchto údajů: rok 1910 – 2.065, rok 1920 – 5.099, rok 1930 – 6.557 (vlastní evidence). Roku 1930 měla 33 sborů, z toho jeden ve Vídni a jeden v Zelowě v Polsku, 146 kazatelských stanic a do r. 1950 byla zcela finančně nezávislá, měla biblickou společnost (Česká biblická práce), knihkupectví a knihtiskárnu.

Církev vlastní dům v Soukenické ulici, kde sídlí rada církve, jako výkonný orgán konference, pod předsedou Boh. Benešem a tajemníkem J. Michalem. Konference je nejvyšším orgánem církve a je tvořena kazateli a volenými zástupci sborů. Sbory jsou samostatné jednotky. Na konferenci v Brně 13. 5. 67 zástupci církve rozhodli o změně názvu na církev Bratrská, který vejde v platnost po patřičném úředním schválení.

14. Sbor na Novém Městě, Soukenická ul. č. 15

16. 1. 66 přítomno asi 350 lidí – kázal kazatel Josef Michal

Byla to divná neděle a nepřál bych nikomu být tak u kraje beznaděje, jako jsem byl já, a naopak bych chtěl, aby všichni zde přítomní a všichni, kteří toto budou část, byli tak svatí jako ona v ten den a potom už stále. Snažili jsme se jít někam, a to spíš podvědomě, kde by mohlo být dobré kázání.

Začátek byl skutečně imponující, nával lidí jako do bio[grafu]. Velký sál, lavice třemi řadami; galerie, na ní varhany, dole piano. Před sálem dokonce šatna. Zahájili písní a zpěv z tolika hrdel byl srdečný a silný, písně byly z velké části shodné s písněmi metodistickými. S počátku stáli lidé ještě u dveří a vzadu; po původní písní měl kazatel promluvu k dětem, které seděli v prvních dvou lavicích, ty potom odcházeli – bylo jich asi 50 – na svou pobožnost někam zvlášť a na jejich místo si sedli ti ode dveří. To bylo zvláštní. Kázání nebylo vcelku moc valné, jeho obsah určil nepřiliš charakteristický text z epištoly sv. Pavla ke Korintským. Dost lidí spalo. Snad čekali a těšili se, až si zazpívají a snad je nutí už to množství, aby se sem vraceli. Kázání bylo dlouhé. Jestli si oba pamatujeme tak málo, pak to není jen vinou kazatele. Dnes Zorka zápasila s nepřítelem těla i ducha (s tím, jenž člověka svádí k proklínání svého údělu) a kázání nás

v našich věcech mnoho neuklidnilo. Na otázky, jimiž nás život zaskočil, jsme si v příštích dnech odpověděli sami:

Ona: Jak je možné, že si Pán přál k mému ponížení přidat ještě takové utrpení? – Já: Co je člověk, že je tak bezmocný v té jediné věci, po níž touží – pomoci někomu, koho má rád?

15. Sbor na Smíchově, Vrázova 4

26. 9. 65 přítomno asi 10 lidí – kázal kazatel Lad. Mikulecký

Opět mohutným dojmem na nás zapůsobilo množství lidí, kteří se scházejí v tomto nenápadném činžáku.⁵² Velká, dvoukřídlá místnost. Na varhany hrál bratr středních let.

Kazatel je již starší, šedivý pán a má šedivé fousy. Kázal rutinovane, pokud se tak dá říct, byla-li námětem kázání láska, ale nedá se nic dělat – kázal rutinovane. Myslíme si, cožpak je možné nebyť láskou stržen, mluvit o ní z nadhledu, chtít ji nejdřív vyložit rozumem? Přesto některé myšlenky byly zajímavé a kdesi uprostřed mě napadlo a udivilo, že Kristus měl dva otce.

Starší sestry pokyvovaly souhlasně hlavami, samozřejmě, všichni přítomní asi včetně kazatele, se domnívali, že lásku, o níž je řeč, mají, tak jen se radujme, hezky se to poslouchá. Spokojený sbor. Má to jednu výhodu pro nás, nikdo si nás příliš nevšímal.

16. Sbor na Vinohradech, Římská 43

27. 3. 66 přítomno asi 170 lidí – kázal kazatel Alex. Havránek

Pan Pařízek je jedním z těch mála věřících v našem podniku a toto je jeho rodný sbor. V prvním patře se vejde do velké místnosti, před níž je šatna. Modlitebna je podepřena čtyřmi sloupy, kvůli nimž je kazatelna posunuta do strany, až k oknu. Z druhé strany stojí velké černé křídlo, na něm bílá víza s několika červenými karafiáty. Zdi jsou holé, jen dva karafiáty a nápis zdobí celý sál. Úplně vzadu harmonium, hráč je až příliš zručný, svými akordy už předchází příští frázi písni. Mají zde jednu vymoženost, kterou jsme viděli již jen na Žižkově: sluchátka se zesilovači pro nedoslýchavé. Přesto jedna paní usnula i se sluchátky. – Všechna

⁵² Modlitebna je umístěna v prvním patře sborového domu včleněného do blokové uliční zástavby a poskytujícího rovněž nájemní bydlení. Obdobným případem byly výše uvedené modlitebny Jednoty bratrské nebo Církve československé husitské (zde v souvislosti s Křesťanským sborem), nebo níže uvedená modlitebna Církve bratrské v Římské ulici.

místa obsazena, mnoho mladých lidí, hlavně mladých mužů, dokonce dva vojáci, z nichž jeden si kázání psal.

Před kázáním zpíval šestnáctičlenný sbor (včetně p. Pařízka), na podiu jakousi hudebně nevyvaldávající píseň. Kázání na text ap[osto]la Pavla (asi k Židům) bylo předneseno bez valné osobní přesvědčenosti, vlažně a zdlohavě. Hlavní myšlenka byla řečena hned na začátku: Modlí-li se člověk, tedy volá-li k Bohu, nutně musí věřit, že Bůh existuje. Pak následovalo mnohomluvné řešení otázky víry. Kazatel Havránek získal teď někdy titul ThDr., píše také často do Kostnických jisker a připadá nám, ostatně jako většina kazatelů této církve, na českou evangelickou tradici dost akademický.

17. Sbor na Žižkově, Koněvova 24

28. 11. 65 přítomno asi 300 lidí – kázal kazatel Lud. Rejchrt

Zdá se, že toto je největší evangelický sbor. Místnost je lomená a tam, v levém křídle, seděli sami starší lidé a i lidé nedoslýchaví, protože tam byla zabudována sluchátka. Kazatel mluvil do mikrofону a reproduktory byly rozmístěny po stranách sálu. Sál je vytápěný, v předsíni je šatna. Přítomno ke stovce mladých lidí.

Text ke kázání: Epištola k Římanům 13, 11–14. Kazatel vyzýval, abychom se probudili ze sna, neboť přijde Pán. Ovšem kázal tak, že jsme málem usnuli. Nuňdavsky, nevýrazně, spíš jen ilustroval text, vysvětloval a rozváděl, ale nic nepřidal ze svého ohně, protože žádný neměl. Nevíme, jestli sám čeká příchod Kristův, nebo jestli jen káže na text. Přitom měl pěkný hlas. Seděli jsme přímo pod reproduktorem a v tichu, neboť všichni byli velmi pozorní, člověk zachytil i jeho melodický výdech za každou větou. Na harmoniu hrál muž středních let. Velkým překvapením byla sborová píseň před kázáním, asi 20 mužů a žen zpívalo spirituál, který se zpíval také u metodistů:

Pane, vždy chci lásku míti (: v srdci mém :) (: V srdci mém :)

Pane, upřímný chci býti...

Pane, chci Tě milovati...

Píseň pěkně, jemně zazpívána. To bylo nejhezčí. Nechápu, co zde drží takové spousty lidí. Dříve zde kázal kazatel Beneš a lidé ho chválili, stejně tak jako současného kazatele Kubového. Čeho jsem si všimla – a co je jistě dobré –, že v tomto sboru byly přítomny rodiny jako celky, rodiče s dětmi apod. Rádi bychom věřili, že toto je církev vedoucí své členy k prohloubení vzájemných

vztahů, ke společenství, k bratrství, a že sborová shromáždění nejsou jediným výrazem jejich náboženského života. Že nespolehnají na teologii a také nejsou nedůtkliví a nesnášenliví, že jsou tedy více „českobratrství“ než „svobodní reformovaní“. Nevím jak v praxi, ale podle tradice to, co bratrské hnutí přináší důležitého, je společenství věřících, proniknuté duchem křesťanských skutků. Bohužel dnes společenství uzavřené, respektive uzavírající se. Příliš zahleděné do minulosti. Bojící se probuzení, bojící se otevřít dveře a vyjít ven, bojící se hromů, blesků a náporu. Malověrní učedníci. Jsou i u nás církve, které bez tak velkých vnitřních kvalit dělají tu práci za ně (adventisté, Svědci Jehovovi). Dnes již jen od jednotlivých prostých členů církve člověk cítí nevědomou připomínku velikosti opravdově žitého českého bratrství. Kdo žil trochu v jejich blízkosti, třeba i v ubohých čtvrtkách zpívánkách při shromáždění v Teplicích, nebo kdo blíže poznal některého věřícího bratr, nemůže před nimi cítit než pokoru a musí mít úctu a sympatii, o niž by ostatně nikdo neměl být ochuzen.

[Další části edice budou obsahovat popis (bohoslužeb) Českobratrské církve evangelické, Církve československé (husitské) a Církve římskokatolické].

Literatura⁵³

- 120 let. 2000. *120 let ve službě evangelia. 120 let pražského sboru – 120 let Církve bratrské*. Praha: Sbor Církve bratrské.
- Alberigo, Giuseppe. 2008. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal.
- Aleš, Pavel. 1993. *Pravoslavná církev u nás. Přehled dějinné cesty*. Brno: Světlo světa.
- Andrýsek, Jaromír (ed.). 2009. *Sto let Bratrského hnutí v Českých zemích (1909–2009)*. Český Těšín: Infiniti-art.
- Balík, Stanislav – Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Vlha, Marek. 2015. *Český antiklerikalismus. Zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938*. Praha: Argo.
- Drejdar, Jiří. 2008. *Počátky a vývoj Církve adventistů sedmého dne v Čechách*. Praha: Luxpress.
- Dressel, Gert. 1996. *Historische Anthropologie. Eine Einführung*. Wien – Köln – Wiemar: Böhlau.
- van Dülmen, Richard. 2002. *Historická antropologie. Vývoj – problémy – úkoly*. Praha: Dokořán.
- Dvořák, Vladimír – Pospíšil, Vlastimil (eds.). 1989. *100 let života víry. Jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů v ČSSR*. Praha: ÚCN (Bratrská jednota baptistů).
- Fiala, Petr – Hanuš, Jiří. 2001. *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Haluka, Pavol. 2014. *Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Prahe. História zboru a súčasnosť*. Praha: Slovenský ev. a. v. cirkevný zbor.
- Hamplová, Dana. 2001. „Institucionalizované a neinstitucionalizované náboženství v českém poválečném vývoji.“ *Soudobé dějiny* 8, 2001, 2–3: 294–311.
- Hanuš, Jiří. 2005. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Just, Jiří – Nešpor, Zdeněk R. – Matějka, Ondřej a kol. 2009. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost.
- Koubek, Jiří. 1999. „Spor českých unitářů rozhodnut.“ *Dingir* 3, 1999, 2: 8–9.
- Landa, Ivan – Mervart, Jan a kol. 2017. *Proměny marxisticko-křesťanského dialogu v Československu*. Praha: Filosofia.
- Lukášek, Josef. 1937. *Česká evangelická církev v době revoluční r. 1848*. Praha: Českobratrské družstvo.
- Marek, Pavel. 2005. *Církevní krize na počátku první Československé republiky 1917–1924*. Brno: L. Marek.

⁵³ Soupis literatury je přirozeně dílem editora, v původním textu není obsažena.

- Marek, Pavel. 2019. *Biskup Gorazd (Pavlík). Životní příběh hledání ideální církve pro 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Marek, Pavel – Bureha, Volodymyr. 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Martinek, Bronislav. 2000. *Náboženská společnost a stát. Historie svědků Jehovových v Československu*. Praha: Dingir.
- Miltner, Vladimír. 1997. *Malá encyklopedie buddhismu*. Praha: Práce.
- Neduha, Jaroslav J. 2016. *Životaběh*. Praha: Galén.
- Nešpor, Zdeněk R. 2008. *Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Praha: Scriptorium.
- Nešpor, Zdeněk R. 2009. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Praha: Kalich.
- Nešpor, Zdeněk R. a kol. 2010. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium.
- Nešpor, Zdeněk R. – Vojtíšek, Zdeněk. 2015. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Karolinum.
- Nešporová, Olga – Nešpor, Zdeněk R. 2009. „Religion: An Unsolved Problem for the Modern Czech Nation.” *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45, 2009, 6: 1215–1237.
- Pala, Tomáš – Hudec, Ján (eds.). 1998. *Cestou pravdy a lásky*. Ostrava: A-Alef.
- Pesch, Otto H. 1996. *Druhý vatikánský koncil 1962–1965. Příprava, průběh a odkaz*. Praha: Vyšehrad.
- Piškula, Jiří. 2009. *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Advent-Orion.
- Procházková, Alena (ed.). *Osmdesát let milosti. ECM 2000*. Praha: Evangelická církev metodistická.
- Procházková, Zora – David, Jan. 1969. „Myšlenky pod kazatelnou.“ *Via* 2, 1969, 3: 48, 4: 64, 6: 100–101.
- Pulec, Miloš J. 1985. *Starokatolické svatyně v Praze*. Praha: Pražská obec starokatolická.
- Pye, Michael (ed.). 1989. *Marburg Revisited. Institutions and Strategies in the Study of Religion*. Marburg: Diagonal.
- Remeš, Prokop. 1998. „Historie Svědků Jehovových u nás.“ *Dingir* 1, 1998, 1: 15–17.
- Schneeberger, Vilém D. 2003. *Metodismus v Československu (1918–1992)*. Praha: Evangelická církev metodistická.
- Schneeberger, Vilém D. 2007. *Oblak svědků. Portréty spolupracovníků Evangelické církve metodistické v Československu*. Praha: Evangelická církev metodistická.
- Sto let. 1981. *Sto let ve službě evangelia. 1880–1980. Jubilejní sborník Církve bratrské*. Praha: Církev bratrská.
- Šíma, Pavel. 2002. „Uzavřená církev.“ *Dingir* 5, 2002, 1: 6–8.
- Špale, Drahomil. 2010. *Nástin dějin unitářství v českých zemích*. Praha: Unitaria.
- Šuvarský, Jaroslav. 1979. *Biskup Gorazd*. Praha: Metropolitní rada pravoslavné církve.

- Tomáš, Eduard. 1998. *Paměti mystika*. Praha: Avatar.
- Václavík, David. 2010. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.
- Vaněk, Miroslav. 2004. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Vojtíšek, Zdeněk. 2001. „Rozdělení dokonáno.“ *Dingir* 4, 2001, 3: 11–12.
- Vychopeň, Pavel – Kucová, Lydie – Gondáš, Jáchym. 2010. *Baptistické zásady, jejich kořeny a okolnosti vzniku*. Praha: Bratrská jednota baptistů.
- Vychopeň, Jan – Smílek, Jaroslav – Pospíšil, Vlastimil. 2005. *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*. Brno: Bratrská jednota baptistů.
- Weinlick, John R. 2000. *Hrabě Zinzendorf*. Jindřichův Hradec: Stefanos.
- Zelinka, Timoteus Č. 1950. *Přehled dějin Svobodné reformované církve a Jednoty českobratrské za sedmdesát let 1880–1950*. Praha: Rada Jednoty českobratrské.